

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

İÇ DENETİM SÜREÇLERİNDE HİLE DENETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

ERCAN BOZLAK

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

İÇ DENETİM SÜREÇLERİNDE HİLE DENETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

ERCAN BOZLAK

Danışman: Doç. Dr. AYŞE PAMUKÇU

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İŞLETME Anabilim Dalı MUHASEBE FİNANSMAN Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ERCAN BOZLAK'ın İÇ DENETİM SÜREÇLERİNDE HİLE DENETİMİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 28.02.2019 tarih ve 2019-6/22 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 25 / 03 / 2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. AYŞE PAMUKÇU	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AYTEN ÇETİN	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi ALİ ALTUĞ BİÇER	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Ercan BOZLAK
Anabilim Dalı	: İşletme
Programı	: Muhasebe Finansman
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Nisan 2019
Anahtar Kelimeler	: Denetim, İç Denetim, Hile

ÖZET

İÇ DENETİM SÜREÇLERİNDE HİLE DENETİMİ

İlk olarak kamu alanında başlayan ve belediyecilik faaliyetlerinde baş gösteren denetim kavramı ilerleyen süreçle birlikte önem kazanmış ve sahip olduğu fonksiyonlarda bu duruma bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Çalışmada ilk olarak denetim ve denetimin standartları, iç denetimin yapısı, fonksiyonları, iç denetçinin özellikleri, görev ve sorumlulukları teorik bilgiler çerçevesinde tanımlanarak açıklanacaktır. İkinci bölümde ise hilenin tanımı, özellikleri, unsurları, belirtileri, kullanıldıkları gruplar, belirtilerine bağlı oluşan sonuçlar ve en önemlisi hileyi yapan taraflar tanımlanarak açıklanmaya çalışılacaktır. Üçüncü bölümde ise iç denetimde hile ve hile türleri alt başlıklar ile tanımlanmıştır. Son bölümde; yapılan teorik açıklamalardan sonra uygulanma şemasını test etmek ve ortaya çıktığı alanları tespit etmek amacıyla tablolar şeklinde şematize edilerek uygulama yapılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Ercan BOZLAK
Institute	: Business Administration
Programme	: Accounting and Finance
Supervisor	: Associate Professor Ayşe PAMUKÇU
Degree Awarded and Date	: Master of Arts –April 2019
Keywords	: Audit, Internal Audit, Fraud

ABSTRACT

FRAUD AUDIT IN INTERNAL AUDIT PROCESS

Starting first in the public area of the municipality and the activities that arise in the process of advancing the concept of control has gained importance with and the functions that you have, depending on the situation began to develop. In our study, the first audit and control standards, internal control structure, functions, internal auditors, features, functions, and responsibilities in the context of disclosure by defining theoretical knowledge. In the second chapter, the definition of cheating, characteristics, elements, symptoms, and groups in which they are used, due to the results of the symptoms and, most importantly, by defining the Parties to explain who cheats play. In the third chapter, the types of fraud and cheating in internal audit with sub-titles are defined. After the theoretical explanations in the last section, the implementation scheme in order to identify the areas that emerged to test and schematized in the form of tables and the application can be reviewed.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
0. GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL OLARAK DENETİM ve İÇ DENETİM

1.1. Denetimle İlgili Temel Kavramlar.....	2
1.1.1 Denetimin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	4
1.1.2. Denetim Türleri	6
1.1.2.1. Konusu ve Amaçlarına Göre Denetim Türleri	7
1.1.2.2. Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri	8
1.1.2.3. Denetçi ile Örgüt Arasındaki İlişkiye Göre Denetim Türleri.....	9
1.2. Denetim Standartları.....	10
1.2.1. Uluslararası Denetim Standartları	11
1.2.2. Türkiye’deki Mevzuat Kapsamında Denetim ve Süreçleri	13
1.3. İç Denetimle İlgili Temel Kavramlar.....	15
1.3.1. İç Denetim Tanımı ve Önemi.....	18
1.3.2. İç Denetimin Amaç ve İşlevleri	18
1.3.3. İç Denetçi	19
1.3.3.1. İç Denetçinin Özellikleri	19
1.3.3.2. İç Denetçinin Bağımsızlığı	20
1.3.3.3. İç Denetçinin İç Denetimdeki Rolü ve Sorumlulukları.....	20
1.4. İç Denetim Unsurları.....	21
1.4.1. Fonksiyonel Bağımsızlık.....	21
1.4.2. Değer Katma	22
1.4.3. Risk Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Süreçlerine Katkı	22
1.4.4. Danışmanlık	23
1.4.5. Standartlara Uygun Yürütme	23

2. BÖLÜM: HİLE KAVRAMI

2.1. Hile Kavramı.....	24
2.1.1. Hilenin Tanımı ve Özellikleri.....	24
2.1.2.Hile Türleri.....	25
2.1.2.1. Varlıkların Kötüye Kullanılması.....	26
2.1.2.2. Ahlakî Olmayan Davranışlar - Yolsuzluk.....	26
2.1.2.3. Hileli Finansal Raporlama.....	27
2.1.3. Hilenin Unsurları.....	27
2.1.3.1. Baskı ve Motivasyon.....	28
2.1.3.2. Haklı Gösterme	28
2.1.3.3. Fırsat.....	28
2.1.4. Hilenin Belirtileri	28
2.1.4.1. Hilekar Kavramı ve Analizi	30
2.1.4.2. Kırmızı Bayrak Kavramı.....	34
2.2. Hile Grupları.....	34
2.2.1. Çalışan Hileleri.....	34
2.2.2. Yönetim Hileleri.....	35
2.2.3. Yatırım Hileleri	36
2.2.4. Satıcı Hileleri.....	36
2.2.5. Müşteri Hileleri	37
2.2.6. İşletme İçi ve Dışı Hileler	37
2.2.7. Sistematiik Hileler.....	37
2.2.8. Yıkıcı Hileler.....	37
2.3. Hile Belirtileri ve Sonuçları.....	38
2.3.1. Yönetim Hilelerine İlişkin Belirtiler	38
2.3.2. Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Belirtileri.....	39
2.3.3. Hilenin Maliyeti ve Ekonomik Sonuçları.....	39

3. BÖLÜM: İÇ DENETİMDE HİLE VE HİLE DENETİMİ

3.1. Hile Denetimi Kavramı.....	42
3.1.1. Kavramsal Olarak İi Denetimde Hile Denetimi	42
3.1.2. Hilenin Önlenmesine İlişkin Süreçler	42
3.1.2.1. Uygun Çalışanların İşe Alınması	43
3.1.2.2. Etik Değerler ve Kurumsal Etik Politikaları	43
3.1.2.3. Etkin İi Kontrol Sistemi.....	44
3.1.2.4. İhbar Hatlarının Oluşturulması.....	45

3.2. Hile Riskini Ortaya Çıkarma Yöntemleri.....	45
3.2.1. Analitik İnceleme Prosedürleri	45
3.2.2. Analatik İnceleme Süreçleri ve Zamanlama	47
3.2.3. Benford Kanunu	48
3.2.4. Yapay Sinir Ağları	48
3.2.5. Verilerin Analizi.....	48
3.2.6. Uzman Sistemler	49
3.3. Hile ve Hile Riskinin Değerlendirilmesine İlişkin Süreçler.....	51
3.3.1. COSO İç Kontrol Modelinin Unsurları.....	52
4. BÖLÜM: İMALAT SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA	
4.1. Verilerin Tanımlanması.....	54
4.1.1.Çalışmanın Yöntemi.....	54
4.1.2.Çalışmanın Sınırları.....	54
4.2. Uygulamaya Konu Olan Şirketin Örgütsel Yapısı.....	55
4.2.1.Şirketin Yapısı ve Komiteleri.....	55
4.2.2. Şirketin Yönetim Aşaması.....	56
4.3. Denetim Süreçleri ve Prosedürleri.....	60
4.4. İç Denetim Sürecine Ön Hazırlık ve Planlanan Denetim Çalışmaları.....	60
4.4.1. İç Denetimin Birincil Amacı	60
4.4.2. İç Denetimin Onayı.....	60
4.4.3. İç Denetim Takımı.....	61
4.4.4. İç Denetim Planı.....	61
4.4.5. İç Denetim Programı.....	62
4.4.6. Denetim Kanıtları ve Denetim Kanıtlarının Toplanması	62
4.4.7. Stok ve Kasa Sayımlarının Gerçekleştirilmesi.....	62
4.4.8. İç Kontrol Prosedürleri.....	63
4.4.9. Hukuki Süreçlerin Kontrolü.....	63
4.4.10. Doğrulamalar.....	63
4.4.11. Şirket Yöneticileriyle Yapılan Değerlendirme ve Bulgu Takiplerinin Kapatılıp Kapatılmadığının Bildirilmesi	63
4.5. Hile Denetimi Soruşturması.....	66

4.5.1. Üretim Tesisinde Yaşanan Hile Olayları.....	66
4.5.1.1. Üretim Tesisindeki Hile Soruşturması.....	66
4.5.1.2. Çalışmada İç Denetçinin Rolünün Mevzuatlarla Birlikte Belirlenmesi.....	67
4.5.1.3. İlgili Hile Soruşturmasının Başlatılması.....	71
4.5.2. Hile Soruşturma Planı.....	71
5. BÖLÜM: Bulgular ve Değerlendirme.....	73
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	79
EKLER	
EK-1: Şirket Organizasyon Şeması.....	83

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : ABC Şirketi'nin Yönetim Kurulu Yapısı.....	56
Tablo 2 : ABC Şirketi'nin Ücretlendirme Komitesi.....	56
Tablo 3 : ABC Şirketi'nin Kurumsal Yönetim Komitesinin Yapısı.....	57
Tablo 4 : ABC Şirketi'nin Bütçe Komitesinin Yapısı.....	58
Tablo 5 : ABC Şirketi'nin Uyum ve Disiplin Komitesinin Yapısı.....	59
Tablo 6 : ABC Şirketi'nin İç Disiplin Yönetmeliği.....	68
Tablo 7 : ABC Şirketi'nin İşletmedeki Hile Olayının Tespiti.....	69

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ACFE	: Association of Certified Fraud Examiners (Yolsuzluk inceleme Belgeli Uzmanları Birliği)
AICPA	: American Institue Of Certified Public Accountants (Amerikan Kamu Muhasebecileri Birliği)
COSO	: Committee of Sponsoring Organizations (Sponsor Organizasyonlar Komitesi)
FASB	: Financial Accounting Standarts Board (Finansal Muhasebe Standartları Kuruluđu)
IAS	: International Accounting Standards (Uluslararası Muhasebe Standartları)
IASB	: International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	: International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
IFRS	: International Financial Reporting Standards (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)
IIA	: The Institute of Internal Auditors (İç Denetçiler Enstitüsü)
MBS	: Muhasebe Bilgi Sistemi
MSUGT	: Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği
NACD	: National Association Corporate Directors (Blue Ribbon Komisyonu Tavsiyeleri)
NYSE	: New York Stock Exchange (New York Borsası)
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
s	: Sayfa
SEC	: Securities and Exchange Commision (Menkul Kıymetler Ve Borsa Komisyonu)
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
VUK	: Vergi Usul Kanunu

0. GİRİŞ

Bu çalışmada iç denetimde yaşanan aksaklık ve sorunları gidermek adına bir literatür taraması yapılmış ve gerekli muhtevi alanlarda çözümlenmesi için gerekli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Dört bölümden oluşan bu çalışmada, birinci bölümde kavramsal olarak denetim standartları ve iç denetim alanında tanımlamalar yapılmıştır.

İkinci bölümde, hile kavramı, hilenin unsurları, hilenin belirleyicileri, hile grupları, hile denetimini yapan taraflar ve hileye konu olan unsurlar fonksiyonları dikkate alınarak incelemelerde bulunulmuştur. Özellikle kavramsal açıklamalarla gelişme bölümüne geçmeden önce genel bir literatür taraması yapılmıştır.

Üçüncü ve analizden önceki son bölümde, iç denetimde hile ve hile denetiminin iç denetim standartlarına etkisi araştırılarak kavramsal olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Özellikle hile denetiminin standart yapılanmalarındaki yeri ve önemi uluslararası denetim standartları çerçevesinde değerlendirilerek inceleme alanı bulmuştur. Yasal düzenlemelere daha kapsamlı yer verilen bu bölümde, standartların dönemler itibarıyla yeri ve önemi üzerinde daha detaylı durulmuştur. Özellikle güncel denetim ve hile bulma standartları içinde yer alan COSO ve Benford Kanunu tanımlanarak analiz bölümü için yapısal tanımlamalarda bulunulmuştur.

Dördüncü ve son bölümde belirlenen bir imalat sanayi alanında üretim yapan örnek ABC Şirketi'nin iç denetim standartları çerçevesinde hile denetimi yapılmış ve bu süreç etrafında belirlenen hileli durum standartlar çerçevesinde incelenerek ele alınmıştır. Özellikle denetim standartları prosedürleri, çalışmanın yöntem ve sınırları, hilenin soruşturulması ve soruşturmaya neden olan hile koduyla ilgili tablosal sınıflandırmalar yapılmıştır.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL OLARAK DENETİM VE İÇ DENETİM

1.1. Denetimle İlgili Temel Kavramlar

Denetim ile ilgili farklı tanım ve kavramlar bulunsa da köken olarak karşılığı batı dillerinden esinlenilen audit yani işitme ve dinleme kelimesinden türetilerek oluşturulmuştur. Denetim kavramı hayatın her alanında uygulanan ve süreçlere katkıda bulunan bir yapı olarak tasnif edilmiş ve uygulanmıştır. Türk Dil Kurumundaki karşılığı orijinaline biraz benzer ama farklı bir tanımlama olarak, denetleme daha doğrusu yapılan bir işi doğru yönetme durumu olarak tanımlanmıştır. Denetleme diğer bir özelliği ve çalışmanın diğer bölümlerinde de bahsedilecek olan sosyal bilimler için en önemli araç ve unsurlar içerisinde bulunmaktadır.¹

Sözlük ve köken olarak yapılan tanımlamalardan sonra en çok kullanılan ve aynı zamanda kendi içerisindeki denetimi de sağlayan hukuksal alandaki tanımlamalarda auditing kavramının gelişimi göz önünde bulundurulmuş ve denetim; devlet kademeleri dâhil olmak üzere, bütün alanlarda yürütülen muhasebe ve mali alanların denetimi olarak hesaplanmıştır.²

Çok daha eski medeniyetler incelendiğinde, denetimin eski çağlarda da var olduğu ve genellikle devlet kademelerinde yer alan yöneticileri destekleme amaçlı kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Çok daha eskiye Mezopotamya uygarlığına gidildiğinde de aynı sonuçlar etkin olmaktadır. Yapılan tahsilâtlar, ödemeler, bilim adamları tarafından yapılan bütün incelemeler bu araştırmalara dâhil edilmiş ve inceleme alanı bulmuştur. Denetim sistemi eski çağlarda sadece yazılı kural olarak kalmamış aynı zamanda bir sözlü hukuk kavramı olarak da etkinliğini devam ettirmiştir. Denetim kavramı var olduğu sürece bu oluşumların süreçleri kullanılmış ve ileriki bütün dönemlere de aynı şekilde aktarılmıştır.³

Bir diğer önemli medeniyet olan Antik Roma İmparatorluğu incelendiğinde de aynı süreç karşımıza çıkmakta ve bu sürece yine denetim ve mali işler sorumluluğu olarak işlerlik kazanmaktadır. İlk olarak denetimi sadece finansal alanlardaki uygulama olarak görseler de

¹ Serap Açık, “Muhasebe Hata Ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.16, Sayı.3, (2012), s.350-369.

² Hüseyin Bayraklı, Mehmet Erkan ve Cemal Elitaş, **Muhasebe Hata ve Hileleri**, 1. Basım, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2012, s.46-56.

³ Nermin Çıtak, **Hileli Finansal Raporlama’da Yaratıcı Muhasebe**, 1. Basım, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009, s.59-69.

daha sonra yaşanan süreç değişikliği ile birlikte yönetimde de kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle meslek olarak ilk unvan adıyla İngiltere’de kullanılmış ve örgüt olarak da ilk defa 1581 yılında Venedikli tacirleri denetlemek ve izlemek amacıyla literatürde yerini almıştır. Venedik’te kurulan bu örgüt ilk resmi örgüt olmasıyla birlikte aynı zamanda kapsamlı ve donanımlı bir içerik ile işlerlik kazanmıştır.

Daha sonraki tarihte yer almış olan farklı coğrafyalardaki medeniyetlere bakıldığında da benzer özellikler taşıdığı, sadece biraz daha kapsamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Teori ve uygulama açısından bütün değerlendirmeler yapılmış ve denetimin süreçleri ayrı ayrı aşamalardan oluşturulmuştur. Bu ayrımın sebebi her alanın aynı denetim kademesine ihtiyaç duymaması ve eşit bir süreç planlaması için doğru sınırlandırmaların yapılmak istenmesinden kaynaklanmıştır.⁴

Sözlük anlamına bakılıp genel olarak tanımlamalarda bulunulursa denetim öncelikle mali alanlarda yaşanan gelişimleri denetlemek ve uygunluğunu tespit etmek amacıyla gerekli ölçüt ve yapıların kullanılması aynı zamanda sürece birebir katılması olarak tanımlamıştır. Sadece bununla da kalmamış farklı tanımlamalarla da dikkat çeken temel özellikleri aşağıdaki gibi özetlenmiştir.⁵

Yapılan tanım ve araştırmalarda ortaya çıkan özellikler şu şekilde sıralanmıştır:

- Denetimin ilk aşamasında o döneme ait ekonomik veriler ve sosyolojik veriler değerlendirilir.
- Denetim aşamasında denetlenen şirketten alınan veriler ile denetim aşamasında kullanılan verilerin denetçiler tarafından uygun ve kabul edilebilir olması gerekmektedir.
- Karşılaştırma ve denetimin yapılabilmesi için uygun gözlem sayısına sahip olunması gerekmektedir.
- Denetimin bağımsız veya herhangi bir yaptırıma sahip olmayan kişiler tarafından yapılması hedeflenir.
- Denetim bittikten sonra bir rapor düzenlenerek bildirilmesi planlanır.

⁴ Canol Kandemir ve Şenol Kandemir, “Muhasebe Hilelerini Önlemede Çözüm Yolu Olarak Kullanılacak Stratejilerin Bileşenleri”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı.111, (2012), s.14-49.

⁵ Murat Akkaş, “Denetimde Benford Kanunu’nun Uygulanması”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.9, Sayı.21, (2007), s.190-216.

1.1.1. Denetimin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Kurumlardaki birimlerin kurulması ve ilk olarak denetim sürecine entegre edilmesi 1939 yılına dayanmaktadır. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde değişik karmaşık yapıları da bünyesinde barındırarak bu sürece olumlu katılımlarda da bulunulmuştur. Denetim kavramının kullanılması ve süreçlerinin uygulanması yaşanan bazı olayların gündeme gelmesi ile birlikte zorunlu bir hal almıştır. Yaşanan bu olaylar ise aşağıda sırasıyla tanımlanmaya çalışılmıştır.⁶

- McKesson Robbins Olayı
- Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü Raporları
- Cohen Komisyonu Raporu: İç Denetçiler Enstitüsü Bildirisi
- Treadway Raporu (The Report Of National Commission On Fraudulent Financial Reporting)
- COSO Raporu
- Cadbury Komitesi Raporu
- Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu Raporu
- Basel Komitesi'nin Tavsiyeleri
- Blue Ribbon Komitesi Tavsiyeleri
- Blue Ribbon Komisyonu Tavsiyeleri
- Sarbanes-Oxley Yasası

Denetim komitesinin başlangıç tarihi olarak 1939 yılında meydana gelen McKesson ve Robbins İnc olayına kadar gittiği görüşü kabul edilmiştir. Yaşanan bu olaylarda stoklar ve alacaklar finansal mali tablolara doğru olarak aktarılmadığı için muhasebe birimlerinde hileler yapılmış ve aynı zamanda bazı menkul kıymetleri bu hilelerden korumak amacıyla birlikte Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun amacı kurulan bağımsız ve bağımlı bütün kurulları oluşabilecek yasal olmayan düzenlemelerden ve hilelerden koruyarak işletmelerdeki işlerliklerini denetlemek olmuştur.

Yapılan düzenlemelere göre kurulacak denetim sistemi bir genel kuruldan oluşacak ve bütün çalışanları diğer devlet birimlerinden bağımsız olarak hiçbir etki altında kalmadan

⁶ Metin Atmaca, "Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.7, Sayı.1, (2012), S.190-219.

süreci yönetebilecektir. Bu bağımsız sistemin kurulmasındaki en temel sebep, hile sonucu ileride kurumlarda meydana gelebilecek olan yüksek riskli, tutarlı önemli mali kayıpların önüne geçmek ve kurumlara iç denetim sistemi sayesinde makul güvence sağlanarak korunması amaçlanmıştır. New York borsası bu konuda ilk önemli denetimi içinde barındıran ve aynı zamanda yıllık düzenlemeler yaparak ilk resmi açılımları gerçekleştiren kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu ile ilgili resmi düzenleme yapıp kendini geliştiren bir diğer resmi kurum ise General Motors bünyesinde faaliyet gösteren iç denetim departmanı olmuştur.⁷

20 Temmuz 1967 yılında Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute Of Certified Public Accountants-AICPA) halka açık işletmelere, işletmelerin mali tablolarında yaşanan değişimlere bakarak sadece resmi kurum ve kuruluşlarda değil aynı zamanda farklı ölçeklere sahip ve halka arz edilmiş kurumlarda da sıkı bir denetim yapılması gerektiği görüşünün ortaya atmıştır. Sadece bununla da kalmayıp görev ve sorumlulukların hepsinin denetlenmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. tamamı.

Ayrıca bu kararlar birlikte halka açık arz edilmiş ve edilecek olan kurumlarla beraber, belli bir sermaye büyüklüğüne sahip olup, halka açılmamış olan kurumlar da dahil olmak üzere ilgili kurumlarda iç ve dış denetim komitesi kurulması kararlaştırılmıştır. Bu sayede her birim kendi özerkliğinde denetlenecek ve görev ile sorumluluklarda karışmamış olacaktır. Yapılan bu düzenlemeler ile birlikte yeni kurulan sistemlerin bağımsız denetçiye verdikleri önem ise şu şekilde sıralanmıştır. Bunlar;⁸

- Yapılan bağımsız denetçinin seçim ile kararlaştırılması,
- Denetim ve kapsamının yeniden değerlendirilmesi,
- Oluşturulacak iç ve dış sistemin zorluk ve sınırlılıklarının belirlenerek yeniden düzenlenmesi ve taraflara bu sınırların bildirilmesi şeklinde tanımlanmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Yapılan yasal düzenlemeler ile birlikte denetimin görev ve sorumlulukları artırılmış aynı zamanda yetkilerde kontrol altına alınmıştır.

⁷ Murat Emir, “Hile Denetimi”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı.86, (2008), s.100-124.

⁸ Özgür Çatıkbaş ve Yıldırım Ercan Çalış, “Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı.45, (2010), s.140-160.

Denetçinin bir diğer asli görevi ise çalışmakta olduğu firmanın mali tablolarını denetlemek ve hile ve hataları minimize etmek için firmanın belirlenmiş olan prosedür ve süreçlerinde iyileştirmede bulunmaktır.⁹

Finansal piyasalarda meydana gelen çeşitli hile ve önem arz eden hataların artması ile beraber AICPA tarafından 1988 yılında yayımlanan düzenleme raporu ile 9 adet yeni denetim standardına ilgili raporda yer verilmiştir. Bu raporun amacı yeni düzenlemeler ile eski düzenlemeler arasındaki farkları belirtmek ve aynı zamanda tespit edilen bütün bozuklukları tek kalem ile gidermek olmuştur.

Firmalarda denetim komitelerinin oluşturulması ile birlikte yapılmış olan yasal düzenlemeler ile tüm birimlerin denetim standartları çerçevesinde denetlenmesi ve ilgili denetim standartlarının uygulanması iç denetimin gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur. Çünkü şirketlerin mali ve operasyonel denetimi için oluşturulan denetim kavramı eğer gerekli usul ve standartlara sahip olmazsa kötü amaçlı durumlar içinde fırsata dönüşme ihtimali olacaktır.¹⁰

1978 yılında Cohen komisyonu önemli bir rapor hazırlamış ve ilgili raporla beraber denetçilerin sorumluluk ve yetkileri yeniden belirlenmiş ve yapılan düzenlemelerde raporla birlikte yeniden yayınlanmıştır. Bu yenilik sayesinde muhasebe sistemleri yeniden gözden geçirilmiş ve denetim fonksiyonları yeniden oluşturulmuştur.

1.1.2. Denetim Türleri

Denetim türleri genel olarak tek bir anlam etrafında toplansa da sahip olduğu özellikler ve ilgilendiği birimler gereği farklı fonksiyonlara sahip olmaktadır. Bu fonksiyonlar tanımladıkları ve denetledikleri görev ve sorumluluk yetkilerince düzenlenmekte ve aynı zamanda sınıflandırmalarda bu duruma göre yapılmaktadır. Denetim türleri kendi aralarında iç denetim, dış denetim ve son olarak kamu denetimi olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar haricinde görev ve yetkilerine göre, konularına göre de bu denetim türleri kendi aralarında gruplandırılmaktadır.¹¹

⁹ Melih Erdoğan, **Denetim/Kavramsal ve Teknolojik Yapı**, 3. Basım, Ankara: Maliye Ve Hukuk Yayınları, 2006, s.45-69.

¹⁰ Şeref Demir, “Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunlara Dair Yaptırımların Yasal Mevzuat Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Sayı.1, (2014), s.165-179.

¹¹ Chris Gagliardi, “The Reality of Fraud Risk”, **The CPA Journal**, Cilt.84, Sayı.4, (2014), s.11-19.

1.1.2.1. Konusu ve Amaçlarına Göre Denetim Türleri

- Faaliyet Denetimi (Performans Denetimi) (Verimlilik Denetimi)
- Mali Tablolar Denetimi (Finansal Denetim) (Muhasebe Denetimi)
- Uygunluk Denetimi (Usul Denetimi)
- İç Denetim

Faaliyet denetim türü işletmenin faal olduğu birimleri ve alanları denetlemek ve çıkan raporları üst birimlere sunmak için kullanılan bir denetim türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Amaç ve belirlenen hedeflerin tutturulması ile ilgili planlamalara dikkat edilmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır.¹²

Denetimin kapsamı, işletmelerin çeşitli fonksiyonlarında verimliliklerin artırılması için uygulanmakta olduğu gibi bazende tüm işletmeyi etkileyecek şekilde süreçler yeniden düzenlenip kurumun tüm şubelerinde ve/veya bağlı ortaklıklarında, iştiraklerinde dahil uygulanmaktadır..

Faaliyet denetimleri kendi içinde de iç, dış ve kamu alanı olarak yeniden düzenlenmiş, yapılan incelemeler, vergi ve denetim kapsamı usulünce imalatçı olan her alanda ayrı teknik denetim uygulamaları ile yapılmıştır.

İşletmelerin finansal tablolarını incelemek ve denetlemek için farklı tetkikler uygulansa da istenilen nihai hedef makul bir güvence oluşup, oluşmadığına denetçi tarafından karar verilmek amacıyla denetim süreci uygulanmaktadır. . Ayrıca son dönemlerde ülkemizde hem ulusal hem de uluslararası finansal piyasalarda meydana gelen gelişmeler ile birlikte SPK'ya korte olan tüm şirketler bağımsız denetim firmaları tarafından Türkiye Muhasebe standartlarına göre denetlenmekte, firmaların 6 aylık ve 12 aylık finansalları için bağımsız görüş verilerek hazırlanmaktadır. Bu raporları hazırlarken de firmaların muhasebe kayıtlarında yapılan bağımsız denetim çalışmalarının yardımı ile beraber, Uluslararası standartlara göre belirlenmiş olan denetim metodolojisi ile firmaların muhasebe kayıtları ve finansal tabloları denetlenmektedir.

¹² Erdoğan, s.46.

Türkiye’de kurumlar özellikle vergilendirme alanında daha disiplinli olması koşulu ile birlikte VUK (Vergi Usul Kanunu) gereğince yeniden yapılandırılmış ve tekrar işletme ile birlikte kurumlar arası denetim standartları için uygulanmıştır.¹³

Denetim standartları sınıflandırıldığında ve uygulama sırası belirlendiğinde ilk olarak iç denetim standardının uygulanması gerekmektedir. Çünkü bir birim öncelikle kendi yapısal uygulamalarını gerçekleştirmeli sonrasında da bu standarda uygun bir şekilde süreç ve prosedürlerini yeniden yapılandırılarak kendini dış denetimi standartlarının uygun bir şekilde geliştirerek kendi içerisinde önemli bir denetim organizasyonu gerçekleştirmiş olacaktır. Çünkü işletmelerde gerek üretim gerek dağıtım ya da hizmet farkı olmaksızın bütün birimlerce bu uygulamanın yapılması işletme yönetimi standartları gereğince zorunlu ve mecburi bir hizmet olarak tanımlanmış ve uygulanmıştır.¹⁴

Denetim fonksiyonunun bağımsızlığı ve kendi içerisindeki özerkliği bütün denetim uygulayan ve bu kurumlarla iş birliği içerisinde bulunan taraflarca alınan ortak bir karar olarak kararlaştırılmış ve uygulama alanı bulmuştur. Daha öncede tanımlandığı üzere bu standartlar sadece sektörle sınırlı kalmamış hemen hemen her alanda baskınlığını göstermeye çalışılmıştır. Firmaların aynı zamanda kendi içlerinde bulunan denetim fonksiyonları da işletmelere uygun bir şekilde uyarlanmış ve denetimi de bu usul gereğince uyarlanmıştır.

1.1.2.2. Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri

Uygulama zamanına göre denetim türü ağırlıklı olarak SPK usul ve kurallarını uygulayan ve firmaların belirli periyotlarla denetlendiği denetim biçimleri arasında sayılmaktadır. Bu denetim biçimi yıllık olarak daha fazla uygulanır (yılda 2 kez) ve her yılsonunda bütün kurumlar yıllık faaliyet raporlarını teslim etmek zorundadırlar. Kendi içerisinde bir yıl içinde ilk altı ayda ön bilanço hazırlanıp gerekli kuruma sunarlar ve yılsonunda hazırlanan ikinci altı aylık bilanço ile bir yıllık dönemsel bilanço hazırlanır ve gerekli usul gereğince bu uygulamalar gerçekleştirilir. Mali tablolar üzerindeki bütün denetim standartları bu usule göre yapılır ve uygulanarak gerekli denetim birimleri kurumlarına ulaştırılarak vergi ve usul kanunları gereğince uygulanır.¹⁵

¹³ Burcu Adiloğlu, **İç Denetim Süreci Kontrol Prosedürleri**, 1. Basım, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2011, s.50-68.

¹⁴ Faruk Güçlü, **Muhasebe Denetimi**, 1. Basım, Ankara: Detay Yayıncılık, 2005, s.78-96.

¹⁵ Çıtak, s.60.

1.1.2.3. Denetçi İle Örgüt Arasındaki İlişkiye Göre Denetim Türleri

İç denetim; genel anlamıyla örgütlere hizmet etmek ve yapısal istikrar başta finansal düzenleme olmak şartıyla düzenleyen yürüten ve kendi içerisinde barındırdığı usuller gereğince düzenleyen bir denetim organizasyonu olarak tanımlanmıştır. Nitelik olarak bakıldığında daha sistemli bir işleyişi bulunmaktadır. Bu durumun sebebi iç denetim organizasyonlarının kendi içerisinde daha kapsamlı olması ve düzeltilemeyecek kadar oluşabilen majör hatalarının oluşmasını engellemek amacıyla olmuşturlar.¹⁶

Finansal denetim fonksiyonu içerisinde yürütülen mali denetim ve mali denetim standartları aynı zamanda kademeli ilerleyen ve bu aşamada gerekli usul kuralları gereğince uygulanması zorunlu olan mali tablolar finansman analizi içinde ayrı bir iç denetim unsuru oluşturmaktadır. Sadece bununla kalmayıp aynı zamanda hata ve oluşabilecek hileli yolsuzlukları görmek içinde önemli ve gerekli olan bir denetim yapı sistemi olarak varlığını sürdürmüş olmaktadır.

Kamu denetimi; kamu denetimi diğerlerinden farklı olarak yazılı ya da mali tablo analizi yapmaktansa siyasi alanda alınan kararları uygulama ve yürütülmesinin denetlenmesi için uygulanan denetim sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece bununla kalmayıp aynı zamanda oluşan sistemsel hataların tespiti için denetimde yapılması istenen görev ve sorumluluklar belirlenen kurallar gereğince bir uzman kişi tarafından diğer denetim türleri ve standartlarına göre daha sıkı bir şekilde denetlenmektedir.¹⁷

Bağımsız denetim; serbest meslek gruplarına mensup olan ama hem dışarı da hem de içeride denetime tabi olması gereken kurum ve kuruluşları denetlemek için oluşturulan denetim türü olarak adlandırılmaktadır. Bu denetim türünde uygulanan standartlar genellikle muhasebe alanında uygulanmaktadır. Bunları uygulayanlar ise serbest muhasebeciler, yeminli mali müşavirler, serbest muhasebeci mali müşavirler ve alt birimleri yapmaktadır. Ayrıca bağımsız denetim türünde yaşanan bir diğer önemli gelişme bu olaylar yaşanırken tarafların kendi içerisinde usul ve kuralları karşı tarafa net bir şekilde aktarması gerekmektedir.¹⁸

¹⁶ Nejat Bozkurt, “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan-Adli Muhasebecilik”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı.94, (2010), s.78-93.

¹⁷ Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, 11. Basım, İstanbul: Arıkan Basım Yayın ve Dağıtım, 2007, s.120-135.

¹⁸ Steven J. Miller, **Theory and Applications of Benford's Law**, New Jersey: Princeton University Press, 2010, s.92-103.

Bir diğerk önemli denetim türü ve aslında içlerinde yapısal düzenlemeleri en katı olan, yaptırımları biraz zorlayan denetim türü SPK usul ve kurallarınca uygulanmaya çalışılan denetim türü olarak bilinmektedir. Her ne kadar bağımsız denetim standartları içerisinde yer alsa da kurallar ve uygulama biçimi gereğı disiplinli olmak zorundadır ve aynı zamanda çalışmaları da bu duruma göre düzenleyerek yeniden yapılandırmaları gerekmektedir. Gerçeğı yansıtmaya ve hilenin en az görüldüğü alanlardan biri olması bu denetim standardı ve biriminin diğerlerine göre sağladığı disiplin ve önemi bir kez daha kanıtlamış olmaktadır.

1.2. Denetim Standartları

Denetimin belirlenen sınırlar çerçevesinde sınırlara uygun bir şekilde yapılması için belirli standartlar daha doğrusu kurallar belirlenmiş ve uygulanması için gerekli kıstaslar bu hususlar gereğince denetime sokulmuştur. Bu standartlar konularına, işlevlerine ve zamanlarına göre yapılan bütün denetim türleri için ayrı ayrı belirlenmiş ve uygulaması da yine belirlemiş sınırlar çerçevesinde farklılıklar göstermiştir. Bu standartlar belirlenen usul ve kurallar gereğince de aşağıdaki gibi sınıflandırılmış ve açıklanmaya çalışılmıştır:¹⁹

➤ Genel Standartlar (denetçiye ilişkin standartlar)

- Eğitim ve mesleki yeterlilik
- Bağımsızlık ve tarafsızlık
- Mesleki dikkat ve özen

➤ Çalışma Alanı Standartları

- Planlama ve yardımcılarının gözlenmesi
- İç kontrol sisteminin incelenmesi
- Yeterli kanıt toplama

➤ Raporlama Standartları

- Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk
- Muhasebe ilkelerinde tutarlılık
- Raporlama sonuçlarında bilgisel açıklamaların yeterliliğı
- Mali tablolara ilişkin olarak genel görüşün olup olmadığının belirlenmesi

¹⁹ Ahmet Balcı, “Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve SPK Düzenlemesi ile Karşılaştırılması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 2008), s.45-47.

1.2.1. Uluslararası Denetim Standartları

İlk olarak İngiltere’de yapılan ve resmi olarak geçen muhasebe denetim sistemleri burada karşımıza çıkmaktadır. 1844 yılında çok eski bir firmada yapılan bu düzenleme sosyal içerik olarak dikkat edilmeden sadece muhasebe alanında yapılan dikkatsizlik ve açıkları tespit etmek amaçlı uygulanmıştır. Bu alanda uygulanan standartlar 1900 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından geliştirilmiş ve usul ile kurallarda yapısal düzenlemeler yapılmıştır. Hatta ilk ciddi anlamda yapısal reformlarda yine Amerika’da olmuş ve 1934 yılında menkul kıymetleri koruma ve düzenleme yasası gereğince reforme edilmiştir.²⁰

SEC (Securities and Exchange Commission) 1933 yasasını uygulamak için kurulmuştur. 1929 yılında yaşanan büyük dünya buhranından sonra sürecin daha da çıkmaza girmesi ile birlikte yapısal kırılmalara maruz kalan SEC Kurumu yerini 1939 yılında kurulan AICPA (American Institute of Certified Public Accountants) Muhasebe Prensipleri Komitesi dönemi standartlarına bırakmıştır. Bu denetim standardının diğerinden farkı sadece usul ve kurallar değil dönemin koşullarına göre kurum ve ekonomiye özel standartlar geliştiriyor olabilmesi olmuştur. İlerleyen dönemlerde benzer işlevlere sahip olan FASB 1973’te (Financial Accounting Standards Board – Finansal Muhasebe Standartları Kurulu) kurulmuştur ve denetimde serbestleşme çalışmalarının hızlanması için yatırımlar yapan bir kurum olarak literatürde yerini almıştır.

Bütün dünyayı etkileyen ve alt başlıkları belirlemede örnek alınan uluslararası muhasebe standartları, 1973 yılından 2001 yılına kadar IASC tarafından yürütülmüştür. Daha sonra görev ve yetkilerini 2009 yılında farklı tanım ve genişletilmiş sınırlarla birlikte yeniden kurulan IASB kuruluna bırakmıştır. Bu standartların değişmesi daha doğrusu kurumların farklılık göstermesinin temel sebebi aynı zamanda genişletilmiş görev ve sorumluluklar ve standartların iyileştirilmesi olmuştur.²¹

Farklı denetim standartları olması ve uygulama çeşitliliklerine rağmen bütün bu standartlar UFRS başlığı altında birleşmiş ve denetim ve standartların yapıları farklı olsada usul ve kurallar gereği hepsi tek bir amaca hizmet ettikleri için tek çatı altında toplanmış ve yürütülmeye çalışılmıştır. Dünya çapında uygulanan ve hepsinin aynı denetime sahip oldukları denetim standartları yeniden bu kurum ve kurallar altında toplanmış ve yapısal

²⁰ Açık, s.354.

²¹ Açık, s.256.

reformlarla uluslararası denetim standartları gereğince yapılanmalar sürdürülmüştür. Özellikle mali, tabloların analiz edilmesi ve finansal istikrarın sağlanması açısından bu yapılanmalar dikkat çekmiş ve standartlar usul ve kurallar gereğince yeniden yapılmıştır. Amaç sistemde uygulanan standardın başta güvenilir olması, geçerli olması, tutarlı olması, doğrulanabilir olması en önemlisi de eleştiri ve denetime açık olması olmuştur. Çünkü kapalı ve kendi içinde denetimi kabul etmeyen bir sistem hataları da beraberinde getireceği için denetim ve organizasyonunda görev ve yetkilerini de sınırlandırmış olacaktır.²²

Türkiye’de yapılmakta olan uygulamalar ve yönetmelikler incelenecek olunursa bu standartlar sadece bu şekilde sınırlı kalmamış aynı zamanda yapılan düzenlemelerde bu kurallara uygun bir şekilde yapısal değişiklik göstermiştir. Bu iyileştirme ve standartlar yapılan projelerle kendini göstermiş ve uygulama alanı bularak sisteme işlerlik kazandırmıştır. Özellikle kurulan denetim ve muhasebe odaları bu standartların gerekli usule göre uygulanmasına yardımcı olmuş ve süreçlerin iyileştirilmesinde büyük katkıları olmuştur. Diğer birimlerden farklı olarak kendi içerisinde de ayrı bir denetim mekanizmasının bulunması aynı zamanda kademeli bir ilerlemeye maruz kalarak ilerlemesini, devam ettirmiştir.

UFRS’lerin öneminin artması ve standartlarının uygulanmasının bu kadar önemli olmasının sebebi faydalarının diğer kurum ve kuruluş standartlarına göre daha düzenli ve kapsamlı olmasından kaynaklanmıştır. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda Amerika’da meydana gelen bazı olayların olması ve bunların tekrar etmesi özellikle köklü şirketlerde karşılaşılmaması UFRS standartları ve uygulanmalarındaki kriterleri de artırmıştır. Kısaca bu kurumun ve işlevlerinin faydalarını sıralayacak olursak;²³

- Muhasebe standardının önlenmesi için yeniden yapılanmalara gerek kalmaması ve uygulamada gerekli disiplinin sağlanması,
- Muhasebe standartları gereğince ulusaldan çok gerekli uluslararası standartlara önem verilmesi,

²² Mustafa Talha Uzuner, “Benford Yasasının Borsa İstanbul’da İşlem Gören Bankaların Konsolide Bilançolarına Uygulanması”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt.5, Sayı.10, (2014), s.73-81.

²³ Çıtak, s.60.

- İşletmelerin uluslararası formlarda muhasebe standartlarını karşılaştırabilmelerinin kolay olması ve kendilerine en uygun olanaklarını seçmelerini,
- Ülkeye giren yabancı sermaye yatırımlarının kontrol edilmesi ve standartlarının yeniden denetlenmesi açısından daha anlaşılır ve güvenli olması bu standardın uygulanması için önemli olmaktadır.
- Özellikle sermaye piyasalarında karşılaşılan denetim standardı ve uygulamalarının gerekli usuller gereğince uygulanması ve sonuçlarının da bu duruma göre yeniden yapılanması çeşitli piyasalarda olan kuralları yeniden piyasaya getirmiş ve uygulama açısından yeni bir pencere açmıştır.

Ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarının geliştirilmesi ve ilerlemesi için yeni alan ve koşulların değerlendirilmesi açısından bazı kurum ve kuruluşlar bu standartları desteklemek için yapılanmalarda bulunmuşlardır. Bu yapılanmalar aşağıdaki şekilde sınıflandırılarak tanımlanmaya çalışılacaktır.²⁴

Yapılan ilk UFRS standartlarını denetleyen ve uygulamada öncülük eden kurum ve kuruluşlar,

- Avrupa Muhasebeciler Federasyonu
- Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
- Uluslararası Kıymetler Borsalar Birliği
- Avrupa Birliği Muhasebe Düzenleme Komitesi
- Basel Komitesi
- Birleşmiş Milletler
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütleri.
- Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu

1.2.2. Türkiye’deki Mevzuat Kapsamında Denetim Standartları

Türkiye’de muhasebe alanında yapılan düzenlemeler ilk olarak 1973 yılında başlamış ve diğer ülkelere kıyasla standartlar daha başarılı ve entegre bir şekilde uygulanmıştır. Bunlara ek olarak Avrupa birliği üyelik standartları gereğince kurallar uyum aşamasından

²⁴ Mikail Erol ve Muhsin Aslan, “Uluslararası Muhasebe ve Denetim Standartlarının Gelişmesi”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı.12, (2017), s.74-75.

gündeme gelmesi aynı zamanda yaşanan değişimleri de gündeme getirmiş ve sistemlerde bununla ilgili açık bir şekilde açıklamalar yapılmıştır. Sadece bununla kalınmamış aynı zamanda AB'ye tam üyelik başvurusu ve AB ile uyum sürecinin etkisiyle yeni düzenlemelere gidilerek IAS/IFRS'ler zorunlu hâle getirilmiştir.

1942 yılında kurulan Muhasebe Uzmanları Derneği ile birlikte finansal alandaki denetim standartlarının kalitesi artırılmış ve uygulama için gerekli alanları ticari kanun ve kuralları gereğince uygulanmaya çalışılmıştır. Özellikle sermaye piyasası kuralları gereğince bu durumlar kabul edilebilir ve kurallar gereği uygulanabilir olmuştur.²⁵

Bu duruma ek olarak 1973 yılında IASC'ye üye olunmuş ve standartların geliştirilmesi için yeni adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu üyeliğin bir diğer sebebi ise Avrupa birliği üyeliği sürecinde uluslararası standartlara uyum olması ve kullanılmasının bu sürece olumlu katkılarının olmasından kaynaklanmaktadır.

31 adet Uluslararası Muhasebe Standartlarının Türkçe'ye çevrilerek kitapçık haline getirilmesini sağlayan Türkiye Muhasebeciler Derneği bu çalışmayı 1992 yılında gerçekleştirerek literatüre destek sağlamıştır. Türkiye Bankalar Birliği açılacak bütün bankaların denetlenmesi ve tüzüklerin uygulanması açısından standartları uygun hale getirmiş ve muhasebe standartları, kurallar gereğince yeniden düzenlenerek sisteme entegre edilmeye çalışılmıştır. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda yeni denetim standartları yerel birimlere eğitimler ve oryantasyonel uygulamalar ile uyarlamaya çalışmıştır. Maliye ve gümrük bakanlığı gerekli standartlar usulünce düzenlemeler Maliye ve Gümrük Bakanlığı 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 175 ve mükerrer 257 sayılı maddelerinin bakanlığa verdiği yetkilere dayanarak 26 Aralık 1992 tarihli Resmi Gazete 1 no'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) yayınlamıştır. MSUGT ile muhasebe yöntem ve uygulamaları aşağıdaki gibi beş başlık altında toplanmıştır.

- I-Muhasebenin temel kavramları (MTK),
- II-Muhasebe politikalarının açıklanması,
- III-Mali tablolar ilkeleri (MTİ),

²⁵ Osman Fikret Arkun, **İşletmelerde Muhasebe Denetimi**, 2. Basım, İstanbul: Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 1980, No. 317-550.

IV-Mali tabloların düzenlenmesi ve sunulması,

V-Tekdüzen hesap çerçevesi (THÇ), tekdüzen hesap planı (THP) ve THP açıklamaları.

1.3. İç Denetimle İlgili Temel Kavramlar

Belirlenen standartlar ve uygulamalar gereğince bu standartlara ait bazı kavramlar aşağıda belirtildiği şekliyle uygulanmış ve bazı tanımlamalar kolaylık sağlanması açısından tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar ve uygulanan kavramlar aşağıda belirtilen şekilde tanımlanmıştır.²⁶

Artık Riskler (Residual Risks): Yönetim aşamasında meydana gelecek olumsuz bir olayı ve riski kaldırmak amacı ile tanımlanan ve önlemleri önceden alınan risk karşılıklarıdır.

Bağımsızlık (Independence): Firmaların denetim esnasında ve işlerlik için sahip olması gereken özneliliği anlatan bu kavram eşit ve adil bir yönetim anlayışı ile birlikte bağımsız ve tam denetim uygulamasını savunup denetlediği bütün alanlara uygulamaya çalışmaktadır.

Danışmanlık Hizmetleri (Consulting Services): Denetim aşamasında denetimi yapan kişi ve birimlerin belirli uzmanlık ve eğitim seviyelerine sahip olması gerekmektedir. Bu durumun olduğu zamanlarda uzmanların gerekli kurumlara giderek gerekli denetimi yapacak birim ve kişilere eğitim vermesi ve bilgilendirmesi durumunu anlatmaktadır. Kısacası danışmanlık hizmetleri aynı zamanda kişilerin olası problem sorunlar esnasında aldıkları bilgilendirme formu olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Değer Katmak (Add Value): Denetimin yapıldığı kurumun vizyon ve misyonunu gerçekleştirmek ve gerektiğinde katkı sağlanmasını hedefleyen bir kavramdır ve denetimsel olarak asıl hedeflenen durum yapılan denetimin güvence altına alınması ve fırsatların kara dönüştürülmesidir.²⁷

Denetim Komitesi (Audit Committe): denetim komitesi Türk Ticaret Kanunu gereği denetim yapan birimlerin sınıflandırıldığı ve kendi takım arkadaşlarının da yer aldığı ekip olarak tanımlanmaktadır. Bu komite görev ve yetkinlikleri ile birlikte aynı zamanda işlerlik kazandırmak ve yapılan çalışmaları göz ardı etmeksizin gerekli işlevleri sınıflandırmak

²⁶ Çıtak, s.61.

²⁷ Aytekin Çelik, **Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu**, 1. Basım, Ankara: Seçkin Yayınları, 2005, s.140-169.

amacıyla yapılmaktadır. Denetim komitesinin bir diğer önemli özelliği denetimi yapan birimlerinde kendi içinde denetlenebilir olmasıdır.²⁸

Dış Hizmet Sağlayıcısı (External Service Provider): Dış hizmet sağlayıcı sadece dış denetim aşamasında görülen değil aynı zamanda bu alanda gerekli donanım ve bilgi birikimine sahip bireylerin iç denetim kısmında da kurumlara yardımcı olmasını sağlayan bir kavram olarak tanımlanmıştır.

Etik Kuralları (Code of Ethics): Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA)'nın Etik Kuralları, iç denetim mesleği ve uygulamasıyla ilgili kuralları sisteme entegre ederek uygulamasını sağlamaya çalışan kişi ve kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Etik kurallar bağımsızlık ilkesi çerçevesinde bu işlerin sınırlarını ortadan kaldırmak ve düzenlemeleri gerekli usul ve esaslara göre yapmayı amaçlamış ve hedef haline getirmiştir.

Görev (Engagement): tanımlanan yetki ve sınırlılıkları yerine getirmek, verilen işlemleri yapmak ve taraflar arasındaki usulü denetim kapsamında incelemek için görev ve sorumluluklar bu aşamada ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Sadece bununla kalmayıp zaman içinde görev ve yetkilerde değişen koşullarla birlikte artışlar yaşanmıştır.

Görev Amaçları (Engagement Objectives): genellikle iç denetçiler tarafından geliştirilen ve görev, yerine getirme esnasında sahip olunan yetkinin sonucu için bir yol izlenme ve hedeflerin tam anlamıyla yerine getirilmesi durumudur.²⁹

Görev İş Programı (Engagement Work Program): yapılan plan ve projelerin uygulanması ve gerekli koşullarda gerekli kıstasları çıkarmak ve uygulamak kavramı olarak tanımlanmıştır.

Güvence Hizmetleri (Assurance Services): kurumda oluşabilecek riskler ve diğer bütün tehlikeleri kapsama ve değerlendirme ile ilgili oluşturulmuş bir kavramdır. Sırasıyla görevini ihmal eden veya yetkisini kötüye kullanan kişileri denetlemek için oluşturulan bir kavramdır.³⁰

²⁸ Engin Boztepe, "Benford Kanunu ve Muhasebe Denetiminde Kullanılabilirliği", **Lefke Avrupa Ülkesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.4, Sayı.1, (2013), s.73-83.

²⁹ Tansel Çetinoğlu ve Niyazi Kurnaz, **İç Denetim Güncel Yaklaşımlar**, 1. Basım, Ankara: Umuttepe Yayıncılık, 2010, s.210-355.

³⁰ Cem Niyazi Durmuş ve Oktay Taş, **Denetim**, 1. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s.13-38.

İç Denetim Faaliyeti (Internal Audit Activity): çalışılan kurumların faaliyetlerini geliştirmek ve genişletmek amacıyla iç piyasalarda kendi kontrollerini sağlamak için oluşturulan bir güvenlik kavramıdır.

İç Denetim Yöneticisi (Chief Audit Executive): iç denetimi yapacak ve şartların eşit bir şekilde oluşmasını sağlayacak kişi normalde iç denetim müdürüdür. Ama bu koşullarda firmalar iç denetimi gerçekleştirmek için ayrı bir uzmana ihtiyaç duymaktadırlar. İlgili uzman kişi; raporlama yapabilen, faaliyet sınırlaması gereği riskleri belirleyebilen ve denetim için gerekli donanımına sahip kişiler olarak belirlenmiştir.

İhlaller/Sakatlamalar (Impairments): İşletmelerde çalışan bireylerin kendi ihtiyaçlarını sınırlamak ve yine aynı zamanda bunları önlemek amacıyla bazı alanlarda sınırlamalar getirilir, bu sınırlamalar aynı zamanda oluşacak zararlarında tanzim edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.³¹

Kontrol (Control): kontrol aşaması denetim aşamasına giren kurum ve kuruluşların servis ihtiyaçlarını gidermek ve aynı zamanda oluşacak her türlü zararları kontrol altına almak için oluşturulan bir kavramdır. Kontrol mekanizması her birimi ve denetlediği alanları ayrı ayrı sınıflandırılarak kontrol eder ve işlerlik kazandırır. Bunlara ek olarak aynı zamanda kontrol etme mekanizması sistemlerin açıklarını bulma ve denetimi yapan tarafı da kontrol altına aldığı için diğer türlere ve tanımlamalara göre daha kontrollü bir mekanizmadır.

Kontrol Ortamı (Control Environment): iç denetimin sağlanması ve kalıcı olması için uygun zemin ve teknik koşulların oluşturulması planlanmıştır. Bu koşullar ise aşağıdaki gibi tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır.

- Dürüst davranma ve çalışma ortamının şeffaf ve etik olması
- Yönetim kurallarının çalışanlar tarafında belirlenmesi ve prensip sahibi olma
- Yönetim yapı ve biriminin farklı olmaması

³¹ Türkiye İç Denetim Enstitüsü, IIA Uluslararası İç Denetim Standartları, 2013, <https://tide.org.tr/uploads/news/IcDenetimStandartlari2011vs2013.pdf> (22 Aralık 2018), s.22.

- Yetkilendirme ve sorumluluk yapısının tam anlamıyla kullanılması
- İnsan kaynakları yönetimin yeniden düzenlenmesi ve sorumlulukların yapılanması
- Çalışanların yetkinliğinin yeniden yapılandırılması ve aynı zamanda bu süreçlerin her koşula hazır hale getirilmesi şeklinde tanımlanmıştır.

Kontrol Süreçleri (Control Processes): riskin oluşması ve oluşan risklerin hileli şekilde sonuçlanması ile birlikte süreçler ve basamaklar belirlenerek süreçlerin oluşumu tamamlanmıştır.³²

Risk(Risk): Amaçlara ulaşılması üzerinde etkisi olacak bir olayın meydana gelme ihtimalidir. Risk, söz konusu etki ve olasılık cinsinden hesaplanır.

1.3.1. İç Denetimin Tanımı ve Önemi

Uluslararası iç denetim kurumunun yaptığı tanımlamaya göre iç denetim bir kurum ya da firmanın faaliyet gösteren bir alanlarında oluşabilecek risk ve hileleri önlemek amacıyla kurulmuş olan bir mekanizmadır ve aynı zamanda iç denetim standartları çerçevesinde de geçerli olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece bununla kalmayıp aynı zamanda danışmanlık hizmetleri de verilerek bu alanda oluşabilecek durumları çözmek için çözüm üretmekte ve kırılgan yapıları düzenleyerek işlerlik kazandırmayı amaçlamaktadır. İç denetim faaliyetlerinin bu denli önemli olmasının sebebi aynı zamanda yönetsel riskleri de gözetiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Önceleri sadece muhasebe ve finansal alanda yapılanları gösterse de daha öncede belirtildiği üzere görev ve sorumlulukları artmış aynı zamanda gerekli koşullarda da iyileştirmeler yaşanmıştır.³³

1.3.2.İç Denetimin Amaç ve İşlevi

İç denetim faaliyetleri önceden sadece muhasebeleştirilmiş alanlar için gerekli olsada günümüzde artık farklı yetkinliklere sahip olması ekonomik sosyal, ticari, hukuk, eğitim gibi

³² Gürdoğan Yurtsever, **Bankacılığımızda İç Kontrol**, 1. Basım, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 2008, s.110-139.

³³ Hasan Kaval, **Muhasebe Denetimi**, 2. Basım, Ankara: Gazi Kitabevi, 2003, s.136.

alanların hepsinde geçerli olması daha doğrusu kalıcı olmak ve oluşabilecek zararları önlemek açısından önemli oldukları için amaç ve işlevlerinde bu ölçüde önemli olmaktadır.

Sadece bununla kalmayıp aynı zamanda ölçülebilir olması ve asıl amacının sistemlerde işlerlik kazandırılarak hilenin oluşmasını engellemek ve aynı zamanda hileye bağlı oluşan zararları ortadan kaldırmak asli amaçları arasında bulunmaktadır. İç denetim aynı zamanda kalite yönetiminde artıracığı için sistem içinde ayrı bir önem derecesini teşkil etmektedir.³⁴

1.3.3.İç Denetçi

İç denetçilerin sahip olması gereken en önemli özellik bağımsız ve tarafsız olmaları ve kendi görevlerini sorunsuz bir şekilde yerine getirebilmeleridir. Çünkü kendi içinde tarafsız olan denetçi kurumlar aynı zamanda bağımsız ve kendi içinde görev ve yetkilerine bağlı olmak zorundadırlar. Bunlara ek olarak iç denetçiler her türlü bilgi ve belgeye rahatça erişebilmeli ve aynı zamanda görev sorumluluklarını tam bir şekilde yerine getirmelidirler.³⁵

1.3.3.1. İç Denetçinin Özellikleri

İç denetçilerin sahip olması gereken belli başlı özellikler fonksiyonları ile birlikte yeniden oluşturulmuş ve tanımlanmıştır. Yapılan açıklama ve gerçekleşen bütün değişimlere istinaden bu alandaki reform gelişmeler aşağıda sırasıyla özellikleri kapsanarak tanımlanmaya çalışılmıştır.³⁶

- Mesleki alanda şüpheli olmak ve sorgulamak.
- Hiçbir etki altında kalmadan bağımsız olmak.
- Etki ve baskı altında kalmadan doğruları söyleme.
- İletişim yönünden sıkıntı çekmeme ve kuvvetli bir ağa sahip olma.
- Sürekli olan bir İnovatif yapıya sahip olma.

³⁴ Ali Kamil Uzun, “İç Denetim Nedir”, *Deloitte*, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/%C4%B0%C3%A7%20Denetim/%C4%B0%C3%A7%20Denetim%20Nedir-Makale.pdf> (22 Aralık 2018), s.1-4.

³⁵ Banu Mengi, “Satıcı Hileleri”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Yıl.13, Sayı.39, (Mart 2013), s.125-140.

³⁶ Tamer Koçel, *İşletme Yöneticiliği*, 12. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2010, s.389-450.

- Kendi mesleklerini barındıran gruplara ve derneklere üye olarak sosyal olarak haklarını savunma ve gelişmelerden haberdar olma.
- Gerekli eğitim ve sertifikaları alarak eğitimlerini tamamlayıp sürece uyum sağlamak.
- Son gelişmeleri ve uygulamaları takip ederek gerekli entegrasyonu oluşturma.
- Yaptığı işi takip etme ve aynı zamanda gelişmeleri önceliklerine göre sınıflandırma.

1.3.3.2. İç Denetçinin Bağımsızlığı

Bakanlar kurulunun aldığı karar ve hükümler gereğince gerekli usullerle yayınlanan iç denetçinin bağımsızlığına dair hükümler aşağıda orijinal metinden alıntılarla tanımlanmaya çalışılmıştır.³⁷

İç denetçilerin bağımsızlığı MADDE 25- (1) İç denetçiler, iç denetim faaliyetine ilişkin görevlerini yerine getirirken bağımsız olarak hareket eder. İç denetçilerin tarafsızlığı (1) MADDE 26- (1) İç denetçiler, görevlerini yerine getirirken tarafsız davranır. (2) İç denetçiler çalışmalarında; denetimin kalitesinden ödün vermeden, başkalarının düşünce ve telkinlerinden etkilenmeden kanaat oluşturur. (3) İç denetim birimi başkanı, iç denetçilerin görevlendirilmesinde, tarafsızlıklarını zedeleyecek hususları dikkate alır. (1) (4) İç denetçiler, faaliyetlerini sürdürürken bağımsızlık ve tarafsızlıklarını zedeleyebilecek bir durumla karşılaşmaları halinde iç denetim birimi başkanına, iç denetim birimi başkanı görevlendirilmemişse üst yöneticiye yazılı olarak başvurur.(1) (5) İç denetçiler, daha önceden görev yaptıkları idari birimlerde bir yıl geçmeden iç denetim yapamazlar. İç denetçilerin güvencesi (2) MADDE 27- (1) İç denetçilere bu Yönetmelik iç denetim yönergelerinde belirtilen görevler dışında hiçbir görev verilemez ve yaptırılamaz. (2) İç denetçiler 24 üncü maddenin ikinci fıkrası hükmü saklı kalmak kaydıyla, hiçbir şekilde istekleri dışında başka bir göreve atanamazlar.

1.3.3.3. İç Denetçinin İç Denetimdeki Rolü ve Sorumlulukları

Bakanlar kurulunun aldığı karar ve hükümler gereğince gerekli usullerle yayınlanan iç denetçinin belirlenen ve uygulaması gereken rol ve sorumluluklarına dair hükümler aşağıda orijinal metinden alıntılarla tasnif edilmiştir.³⁸

³⁷ İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2006, s.4917-4931.

³⁸ İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, s: 4920.

MADDE 13- (Değişik: 24/12/2012-2012/4151 K.) (1) İç denetim birimi, birim faaliyetleri hakkında üst yöneticiye düzenli olarak bilgi verir ve denetlenen birimlerle uzlaşılamayan hususlar ile izleme sonuçlarını üst yöneticiye ayrıca raporlar. İç denetim faaliyetinin denetim standartları ve etik kurallara uygun ve etkili bir şekilde yürütülmesi için üst yönetici ve iç denetim birimi başkanı tarafından gerekli önlemler alınır. (2) İç denetim birimlerinde, özellikle alanlarda yapılacak denetim faaliyetleri kapsamında idare içinden ya da diğer idarelerden teknik veya uzman personel geçici süreli görevlendirilebilir. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir. (3) İç denetim biriminin işleyişi ve yönetimi ile iç denetim faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin diğer usul ve esaslar, Kurulun uygun görüşü alınarak iç denetim birimleri tarafından hazırlanan ve üst yönetici tarafından yürürlüğe konulan iç denetim yönergesiyle belirlenir. İç denetim yönergesi, dönemsel olarak gözden geçirilir ve yönerge ve değişikliklerinin bir örneği Kurula gönderilir. Yönergede, plan ve program harici iç denetçilere yaptırılacak danışmanlık ve benzeri görevlerin nitelik ve süreleri denetim standartlarına uygun olarak açıkça belirtilir. İç denetim birimi başkanının görev ve yetkileri MADDE 13/A – (Ek: 24/12/2012-2012/4151 K.) (1) İç denetim birimi başkanının görev ve yetkileri şunlardır: a) İç denetim birimini, mevzuata, denetim ve raporlama standartlarına ve Kurulun diğer düzenlemelerine uygun olarak yönetmek. b) İç denetçilerin de katılımıyla iç denetim yönergesi, iç denetim planı ve iç denetim programını hazırlamak ve üst yöneticinin onayına sunmak. c) İç denetçilerin program kapsamında ve program dışı görevlendirmelerini yapmak.

1.4. İç Denetimin Unsurları

Belirlenen bu başlık altında diğer kısımlara ek olarak iç denetim unsurlarının sahip olması gereken fonksiyonların en önemli olanları teorik çerçeve içerisinde incelenerek tanımlanmaya çalışılacaktır.

1.4.1. Fonksiyonel Bağımsızlık

İç denetçi ve statüsüne bağlı kalarak en önemlisi de yine komisyonca belirlenen Kurallara bağlı kalınması bu alanda yapılan diğer çalışmaların uygulama alanı bulması olmuştur. Avrupa birliği komisyonu ve bu alanda yapılan çalışmalar gereğince denetimin bağımsız olması kuralların aktif bir şekilde uygulanması için gerekli ve geçerli bir fonksiyon

olmalıdır. Çünkü yapılan açıklama ve sınırlamalara göre gerekli alt yapı ve açıklamalara karşı koymak ve her şeyden önce hepsinin bağımsız olması açısından bu durum bağımsızlık denetimi çerçevesinde yapılmak zorunda olunan bir durumdur.³⁹

1.4.2. Değer Katma

Değer Katmak (Add Value), yapılan hizmete önem vermek ve kurallarına tam anlamıyla uymak amacıyla yapılan bir işlem değeridir ve asıl amaç hizmeti güven altına alarak taraflara güven vermek ve oluşacak hileyi önleyerek gerekli kısıtları ortadan kaldırmaktır.⁴⁰

İç denetimin asli ve en önemli amacı denetimin yapıldığı birimlerde oluşan hileyi tespit etmek ve önlemektir. Aynı zamanda bu alanda oluşabilecek bütün kısıtları da bu süreçte dâhil ederek gerekli açıklamaları yapmayı gerektiren kuralları uygulamak olarak tanımlanmıştır. Yapılan organizasyonel ve teknik hataların hepsinde bu süreçle karşılaşılması sadece zaman içinde değişen sistemle birlikte içinde oluşan aksaklıkları gidermek için tasarlanmıştır.

1.4.3.Risk Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Süreçlerine Katkı

Risk kavramının çok farklı tanımları olmakla birlikte denetim açısından yapılabilecek en genel tanım firma veya kurum nezdinde oluşabilecek mali ve/veya finansal zararların tazmin edilmesi ve meydana gelen durumların zarar aşamasında değerlendirilmesi olarak ele alınmış ve tanımlanmıştır. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda risk odaklı denetim ve pazarlama ilkelerini de korumak amacıyla yapılmıştır.

Risk söz konusu olduğu zaman firmaların korkmaları ve denetimi sıkılaştırmaları bu alanda yapılan diğer kontrol mekanizmaları içinde bulunmamaktadır. Kurumsal yönetim süreci içerisinde incelendiğinde sürece birebir katkıda bulunan ve aynı zamanda bu aşamada gerçekleşecek bütün kademesel birimleri etki altına almaktadır. Kurumsal olan şirketlerde bu tür riskler gruplandırılarak tasnif edilmiş ve durumu aydınlatacak uygulama yöntemleri kullanılması kararlaştırılmıştır.⁴¹

³⁹ Dominique Gayer, “Detecting Fraud in Financial Data Sets”, **Journal Of Business And Economics Research**, Cilt.8, Sayı.7, (Temmuz 2010), s.75-84.

⁴⁰ Kandemir C. ve Kandemir Ş., s.18.

⁴¹ Demir, s.171.

1.4.4.Danışmanlık

Danışmanlık denetim ile ilk günden bu yana bağlantılı olmuş ve ilerlemesi için en önemli araçlardan biri olarak yanında yer almaya devam etmiştir. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda karşılıklı entegrasyonu oluşturmayı hedeflemiştir. Çünkü denetim ve diğer denetim araçları arasında bazen bu işi yapacak bireylerin nitelik olarak yetersiz kalması danışman hizmeti alması gerektiği sonucuna ulaşmalarına neden olmuştur.

Danışmanlık hizmeti veren bu alanda gerekli eğitimleri tamamlayan bireylerin de diğer birimlerden olduğu gibi bağımsız olması gerekmektedir. Güvence hizmeti kapsamında belirlenen kriterleri tam anlamıyla uygulaması ve aynı zamanda gerekli kısıtlamalardan gidilerek bu alanda donanımlara sahip olunması da yine aynı alanda yapılan çözümlemelere örnek teşkil etmektedir. Güvence hizmetleri kapsamında değerlendirilen bütün tarafların aynı zamanda belirli tarafları olmakta ve bunları sınırlamalar ile birlikte yorumlamaktadır.⁴²

1.4.5.Standartlara Uygun Yürütme

Denetim standartlarına uymak ve aynı zamanda bu alanda yapılan standartlara uymak amacıyla yeni düzenleme ve usullerin uygulanmasında gerekli olmuştur. Bu gerekliliğin temeldeki en belirgin sebebi denetim ve dağıtım aşamasında bu uygulamalara bağlı kalınmasıdır. Kendi ülkemiz açısından bakıldığında bu standarda uyum ve entegre bir çok Avrupa ülkesine göre daha hızlı gerçekleştirilmiş ve oluşan hilelere bağlı denetim sorunsalında yapısal kırılma yaratacak derecede büyük olmamıştır.⁴³

Ülkeler arası ve ülkelerin kendi aralarında uyguladıkları standartlar her zaman farklılık göstermektedir. Uygulandığı sektör, alan şirket ve firma önemli olmaksızın bu alandaki yapısal kırılmalar aynı ölçüde değerli olmuştur. Farklılık yaratma sebebi ise her ülke kendi DNA'sına sahip olduğu için kendi içindeki farklılıklarla kendini göstermeyi başarmıştır.

⁴² Can Mustafa Türkyener, "Benford Yasası ve Mali Denetimde Kullanımı", *Sayıştay Dergisi*, Sayı.64, (Mart 2007), s.111-122.

⁴³ Jeffrey Wilks ve Mark F. Zimbelman, "Decomposition of Fraud Risk Assessments and Auditors' Sensitivity to Fraud Cues", *Contemporary Accounting Research*, Cilt.21, Sayı.3, (Ocak 2004), s.719-745.

2. BÖLÜM

HİLE KAVRAMI

2.1. Hile Kavramı

Hile kavramı, sözlük anlamı olarak bakıldığında birini aldatmak ve yapılan düzenlemeleri oyun olarak görmenin haricinde özellikle muhasebe birimlerinde yaşanan sıkıntıların genel adı olarak tanımlanmıştır. Hile kavramı yapı ve anlamsal olarak olumsuzluk ifade eden ve aynı zamanda bu yapılanmaları da beraberinde getiren diğer önemli kavram olarak karşımıza çıkmakta ve yapısal düzensizliklerin ana sebebi olarak bilinmektedir.

2.1.1. Hilenin Tanımı ve Özellikleri

Yapılan hilenin tanımı ve özellikleri genel anlamında yapılan tanımlamalardan farklı olarak muhasebe ile ilgili yapılan düzenlemelerin raporlanması, ilgili mevzuatın yeniden düzenlenmesi ve sisteme uygun hale getirilmesi olarak planlanmıştır. Yapılan bu açıklamalara ek olarak muhasebe sistemlerinin denetim ile ilgili ve hile kapsamına bağlı farklı amaç ve görevleri bulunmaktadır. Bu görev ve yetkiler sırasıyla şu şekilde tanımlanmıştır.⁴⁴

- Değerli eşya ve zimmet varlıkların denetlenmesi ve gözlemlerin rapor olarak sisteme kayıt edilmesi,
- Ortak iş yapan işletme ve kurumların hile ve denetimin unsurlarına daha fazla maruz kalmaları,
- Karlılık hesaplamasının zorluğunun fazla olması ve dağıtılmak istenen karın daha az olması isteği,
- Yolsuzluk ile ilgili sıkıntıların fazla olması ve sistem içinde yer alan bireylerinde bu durumdan rahatça faydalanabilmeleri,
- Bireylerin çalışma karşılığı olarak aldığı primleri hak etmeleri ve bu primleri hak etmeyenlerinde almak istemesi hile durumunu birebir ortaya çıkarmaktadır.

⁴⁴ Salih Kayıkçıoğlu, “Şirketlerin İç Denetim Birimlerinde Hile Denetimi ve Bir Uygulama”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi SBE, 2017) s.29-32.

- Kötü zihniyet ve bilince sahip bireylerin varlığı aynı zamanda yolsuzluk ile gündeme gelmeleri ve sistemleri yok etmeye çalışmaları.

Muhasebe de başlanılan ve sonrasında farklı alanlarda da devam edilse de asıl görevinin muhasebe birimlerinin denetlenmesi olan bu durumda muhasebe hataları ve muhasebe hilelerinin yeniden gündeme gelmesi aşağıdaki ilkeleri ayırıştırarak tanımlamak ve yararlanmak mümkün olmuş olmaktadır. Bu denetim unsurları ve ilkelerin ayrımı yapılırken sistemsiz düzensizlik dâhil olmak üzere birçok ayırım yapılmış ve sınırlarda bu çerçevede etrafında belirlenmiştir. Sırasıyla belirlenen bu unsurlar aşağıdaki gibi sınırlandırılmıştır:⁴⁵

- Sistemde bir aksaklık varsa ve bu aksaklık sürekli aynı yönde devam ediyorsa muhasebe sisteminde bir sıkıntı olduğu ve bu hilenin de denetime tabi olduğu yönünde aksamlar yaşanmıştır.
- Hesapların kontrolü esnasında yapılan hilenin hemen giderilmesi söz konusu iken başka bir hile yapılarak sistem daha açık hale getiriliyorsa muhasebe sisteminde ciddi bir aksamın olduğu kanısına varılmıştır.
- Küçük işlemlerde hileye bağlı hataların olması muhasebede hile kavramının yaygın olduğunu işaret ederken, büyük işletmelerde bu tür hataların olması ise muhasebe hatasının en başından bütün süreçlerde var olduğu konusunda gerçekliği göstermektedir.
- Yaşanan sıkıntıların yöneticiler ve diğer üst kademe çalışanlardan kaynaklandığını düşünen birimlerin olması o kurumda hile kavramının varlığını kanıtlamış olmaktadır.

En genel anlamıyla unutulmaması gereken tek gerçek muhasebe alanında yaşanan denetim sıkıntılarının olması ve hile olaylarının da bulunması zamanla bu şirket ve diğer kurumların ömürlerini kısaltarak iflas ve dönüşü olmayan bir kısır döngü oluşmasına sebep olmuş olmaktadır.

2.1.2.Hile Türleri

Belirlenen başlık altında muhasebe alanının varlığının olması ve diğer finansal alanlarda da etkisini hissettirmesi bu alanda yaşanan sıkıntıları kendi içinde farklı alt

⁴⁵ Çağla Akdemir, “İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2010), s.25-58.

başlıklara ayırmış ve incelerken de bunu göz önünde bulundurmuştur. Bir sonraki başlık bu konu ile ilgili kıstasları belirleme ve değerlendirme aşamasında gerekli olmaktadır.

2.1.2.1.Varlıkların Kötüye Kullanılması

Varlıkların kötüye kullanılması yoluyla oluşan hileler aynı zamanda oluşan diğer hilelerden farklı olarak hem maddi hem de manevi zararlar verme ile ilgili olmaktadır. Çünkü kaynak olarak belirtilen her bir kaynağın kötüye kullanılması değer katma yasası ve iktisadi oluşumlara göre risk unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁶

Yapılan zimmet hilelerinin bazıları önemsiz olsada varlıklar üzerinden yapılan hile ve hile türlerinin hepsi her zaman zarar olarak büyük etkilere sahip olmuştur. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda gerekli ve çok konuşulan bütün koşullarda farklı denetim aşamalarının kullanılması gerekli hale gelmiş ve öncelikle iktisadi açıdan sonrasında değer kaybını önlemek açısından usuller değişerek çeşitli, önlemler alınması planlanmıştır.

Bu duruma verilebilecek en güzel örnek nakit sıkıntısı çekilmesi ve zimmetine hak edilmeyen para ile eşyaların geçirilmesi olarak tanımlanmıştır. Nakit tahsilâtlarının yapılması sırasında da ufak da olsa bazı sorunların yaşanması yine bu alanda yaşanan değişimleri göz önünde bulundurulmuş ve aynı zamanda değerli eşya tahsilâtı konusu gündeme gelerek kanunların yeniden düzenlenmesine neden olmuştur.

2.1.2.2.Ahlaki Olmayan Davranışlar- Yolsuzluk

Yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar; bireylerin çalıştıkları işletmelerde sergiledikleri davranışları kapsayan bir hile türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanın sahip olduğu yönetim ve idare gücünü yanlış kullanmaları ve aynı zamanda bunların ek olarak zimmete para veya mal geçirip beyanda bulunmaları muhasebe ilkeleri içinde yaşanan en yıkıcı hile tahribatları arasında sayılmaktadır. Sadece bu şekilde olmak kaydıyla birçok alanda farklı değişimler yaşanmıştır. Bu gruba giren eylemler, işletmenin zarar maliyetinin artmasına neden olmuştur.⁴⁷

⁴⁶ Gagliardi, s.11-19.

⁴⁷ Sezen Çubukçu, “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli’nin İlk İki Basamak Yaklaşımı ile Kullanılması”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt.11, Sayı.3, (2009), s.110-149.

2.1.2.3.Hileli Finansal Raporlama

Yapılan işlem için bu tarz belirleme ve denetim işlemlerinin kurumlar aracılığı ile daha rahat yapılabilmesi için raporlama yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat alınan bu çözüm yöntemi bir yerde yine çalışanlar tarafından kötüye kullanılmış ve aynı zamanda raporlar üzerinden oynamalar yapılarak yine aynı şekilde hile için bir unsur oluşturulmuştur. Finansal raporlama ve finansal hesaplamalarda yanıltmaların yapılması yapılan denetimi yanıltmış olacak ve gerekli denetim tam anlamıyla yapılamayacağı için hile, finansal raporlama üzerinde etkili olacaktır.

Hileli finansal raporlama genellikle yetki ve imza yetkisi ayrıca bulunan üst kademe olarak adlandırdığımız birimlerde çalışanlar tarafından yapılabildiği ve özellikle raporlama kısmı için yürürlüğe tabi olduğu için gerekli ve önemlidir. Genellikle çok karşılaşılmayan ve aynı zamanda sadece etik olarak doğru davranışı göstermeyen birimlerde karşılaşıldığı içinde yine de dikkat çeken bu durum aynı zamanda maliyeti ve telafi edilmesi en zor maliyet türü olarak karşımıza çıkmıştır.⁴⁸

ACFE'nin 2010 yılında bünyesinde bulunan bütün işletmelere karşılaştıkları hileleri tespit etmek amacıyla yaptığı bir anket çalışmasında ve yapılan kapsamlı denetim ile birlikte bütün hile çeşitleriyle karşılaşıldığını en az finansal raporlama hile türünün kullanılmasına rağmen oransal olarak yaratmış olduğu yıkıcı tahribat diğer hile türlerine göre yüzdelik hesapta % 86.3 olarak tespit edilmiş ve hesaplanmıştır. Diğer hile türleri ise %32.8 olarak gerçekleşmiş ve önemlerin çoğuna cevap alınmıştır.⁴⁹

2.1.3.Hilenin Unsurları

Hile kendi arasında belirlenen tanımlara göre hile üçgeni olarak adlandırılmıştır. Tanımlanan bu yaklaşıma göre hilenin yaşandığı durumlar ve hilenin bastırılması için uygulanabilecek yaklaşımlar bir sonraki alt başlıklar altında sırasıyla açıklanıp tanımlanmaya çalışılacaktır.

⁴⁸ Çubukçu, s.116.

⁴⁹ Atmaca, s.195.

2.1.3.1.Baskı Ve Motivasyon

Motivasyon herhangi bir birim ya da sektör ayrımı yapmaksızın hayatın her alanında gerekli olan ve insanların enerjisini yükselterek daha fazla moral kazanmasını sağlayan işler tercih edilme ve hileyi azaltma unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki baskı altında çalışan bireylerin daha mutsuz oldukları prim ve maaşlarının yetmemeleri yüzünden açıklardan faydalanarak hileli işlemlere başvurdukları bu durumun aksine motive edilen ve gerekli şekilde destek gören bireylerin daha enerjik çalıştıkları aynı zamanda hileyi de tercih etmedikleri sonucuna ulaşmıştır.⁵⁰

2.1.3.2.Haklı Gösterme

Yasallaştırılmış hilelerde karşımıza çıkan hukuksal düzenlemeler ve bazı işlemlerin yasalar ile birlikte destekleniyor daha doğrusu müdahale edilemiyor olması, yapılan hilelerde hileyi yapan tarafı haklı gösterme ve meşrulaştırma durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu hile türü de yine iş doyumunu ve iş tatmini ile ilgili olan bir kavramdır ve üst düzey anlaşmalarda gerekli olduğu durumlarda karşımıza çıkar ve denetimden kaçmayarak yasal şekilde savunanlarla sürdürülmeye çalışılır.⁵¹

2.1.3.3.Fırsat

Denetimde ve kontrolde yetersizliklerin olması aynı zamanda yine yaşanan sıkıntıların denetlenememesi bu işlemleri yapacak olan kişiler için bir fırsat daha doğrusu yol oluşturmaktadır. Doğal yollardan hilenin oluşması için uygun koşullar ortaya çıkacak ve hile kendiliğinden gerçekleşmiş olacaktır.

2.1.4.Hilenin Belirtileri

Hilenin büyüklüğü yapıldığı durum ve yapan taraf açısından hilenin büyüklüğü her zaman risk faktörü oluşturmakta ve aynı zamanda maliyetleri etkilemesi açısından da tehlike gruplarına ayrılmaktadırlar:⁵²

⁵⁰ Murat Çinko, “BIST-100 Getirileri Dağılımının Benford Kanunu İle Testi”, **Journal Of Economics, Finance And Accounting-(JEFA)**, 2014, Cilt.1, Sayı.3, (2014), s.184-191.

⁵¹ Emir, s.119.

⁵² Akdemir, s.34.

Yapılan çalışmalar sonucunda hile ile karşılaşılan durumlar ve nedenler aşağıda maddeler halinde özetlenmeye çalışılmıştır:

- İşlem gören ve ticari kaydı olan işletmelerin zamanında kayıtlarının yapılmaması ve birçok vergiden mükellef olmaları,
- Donuk hesap olarak belirtilen pasif hesap gruplarında belirli zamanlarda koşullara uyulmadan açıklamasız hareketler yaşanması,
- Önemli zimmet ve değerli taşınmaz varlıklarda yaşanan kayıpların genellikle zimmete geçirme şeklinde hileler ile sonuçlanması,
- Süresi ve işlem yönü belli olan hesaplarda gerekli amirler haricinde son dakika işlem değişikliği ve tutar değişikliği yapılması,
- Kaybolan evrak ve dönen evrak dediğimiz işlem dosyalarına ait enstrümanlarda kayıplar yaşanması,
- Yapılan denetimin normal denetim kurallarından farklı olarak yapılması ve denetimin hesap verildiği birimlere bu durumun yasal bir süreç gibi gösterilmesi,
- Çok uzun bir vadeye sahip olan ve taraflar arasında bir türlü entegrasyonun kurulamadığı belirsizlik durumları bu süreçte örnek olarak gösterilebilecek ve aynı zamanda beklemesine neden olan varlıklar arasında sayılmaktadır.

Yapılan çalışmalarla ve diğer bölümde de bahsettiğimiz açıklamalarla birlikte dış denetimin zararının yanında iç denetim ve hilenin zararları her zaman daha major olmakta ve süreci yıpratmaktadır. Bunlar sırasıyla;⁵³

- Görevlerin tanımlamasında eksiklik ve aksaklıkların yaşanması,
- Dönen varlıkların korunmasında karşılaşılan maddi aksaklıklar ve yetersizlikler,
- Yetkilendirmenin yanlış ve eksik yapılması,
- Belgelendirme ve evrak kontrolünün yanlış yapılması,
- Muhasebe denetiminde yaşanan yetersiz koşullar ve yanlış bilgilendirmenin bütün birimleri etki altına alması,

⁵³ Demir, s.172.

- Denetim için ilk ve en önemli aşama olan bağımsız denetim birimlerinin olmayışı denetim ve standartlarının uygulamasını zorlaştırmış, hatta uygulanamayacak kadar karmaşık bir sistem oluşmasına sebep olmuştur.

2.1.4.1.Hilekâr Kavramı ve Analizi

Analitik inceleme prosedürleri, olağan dışı hesap hareketlerinin belirlenmesi, olağandışılık teşkil eden hesap kalemlerinin belirlenmesi ve dolayısıyla da finansal tablolarda oluşan hileli işlemlerin ortaya konulması açısından, iç denetim süreçlerine katkı sağlamaktadır. Gerek iç denetim süreçlerinde gerekse bağımsız denetim süreçlerinde denetçiler tarafından sıklıkla kullanılan bir teknik olan analitik inceleme prosedürleri, hile riskinin ortaya konmasında ve hileli alanların tespit edilmesinde faydalı bir tekniktir.⁵⁴

Günümüzde, denetim süreçlerinde analitik inceleme prosedürleri kapsamında analitik inceleme matematiksel hesaplamada daha çok kullanılan ve denetimin yapılacağı birim ve kuruma uygun yöntemin seçilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Uygun denetim biçiminin seçilmesi denetimin yapıldığı tarafların gerekli şekil ve esaslara uyarak daha etkili ve normal dağılımlarla denetleneceği her şeyden önemlisi de hileyi yakalama ve çözümler için daha geçerli bir prosedür olacaktır.

Yapılan analitik prosesler içinde trend dediğimiz eğilimlerin belirlenmesi, alt başlıkların uzmanlık alanları ile birlikte uyarlanması ve belirlenen eğilimlerin özelliklerine göre yeni yöntem ve çözümlerin geliştirilebilmesi ile birlikte oluşturulmuştur. Trend analizi yöntemi analitik yöntemler ve prosesler içinde en çok kullanılan yöntem trend eğilimi belirleme yöntemidir.

Trend analizi değişkenler arasında zaman içinde fonksiyonel bir ilişkinin olup olmadığını anlamak için kullanılır. Dikey analiz yöntemi ya da diğer bir ifade ile yüzde yöntemleri ile analiz tekniği, finansal tabloların, dikey sütunlarının; aktif toplamının, pasif toplamının ya da net satışlar hesap kaleminin yüz olarak kabul edilerek, diğer hesap kalemlerinin bu kalemlere olan yüzdesel oranının belirlenmesi ile yapılan analizdir. Analitik

⁵⁴ Akkaş, s.190-216.

inceleme prosedürleri kapsamında örgütün farklı yıllara ait, aynı dönemleri teşkil eden finansal tabloların karşılaştırılması da kullanılan tekniklerden bir tanesi olmaktadır.

Analitik inceleme prosedürleri kapsamında uygulanan bir diğer analiz tekniği oran analizidir. Oran analizi yöntemi, finansal tablolarda yer alan hesap kalemlerinin genel kabul görmüş birtakım finansal oranlar kapsamında yorumlanması anlamına gelmektedir. Oran analizi yapılırken dikkat edilmesi gereken temel nokta, oran analizi sonucunda ortaya çıkan oranların firmanın mevcut yapısı, sektörel oranlar ve ekonominin genel durumu kapsamında yorumlanmasıdır.

Finansal raporlama ve finansal işlemlerin gerekli birimlere iletilmesi açısından finansal oranların işlenmesi ve denetlenmesi açısından uygun olmuş olmaktadır. Bu durumun uygulanmasının sebebi bazen işletmelerde uygulanan oranlar ile uygulanan finansal raporlama sistemleri farklılık göstermektedir. Maddi hataların tespit edilmesi denetimin planlama, kanıt toplama ve sonuç süreçlerinde yer almaktadır ve bu hataların belirlenmesine yönelik analitik inceleme prosedürleri denetim sürecinin üç temel aşamasında da kullanılabilir. İşletmelerin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi ve denetim ücretinin tahmini olarak belirlenmesine ilişkin analitik inceleme prosedürleri planlama ve sonuç adımlarında kullanılmaktadır.⁵⁵

Örgütün iç kontrol sistemine ilişkin riskin değerlendirilmesi, denetim süreçlerinin planlama adımıyla gerçekleştirilen bir adımdır ve diğer denetim adımlarında kullanılmamaktadır. Dolayısıyla da iç kontrol riskinin değerlendirilmesi adımıyla ilişkin analitik gelişim prosedürleri sadece denetimin planlama adımlarında kullanılmaktadır. Yönetim hilelerinin tespit edilmesi ve ölçülmesi adımları, denetim süreçlerinin üç adımıyla da var olmaktadır. Bu adımların tüm denetim süreçleri kapsamında analitik inceleme prosedürleri ile analiz edilmesi, yönetim hilelerini ortaya çıkartılması noktasında fayda sağlamaktadır.⁵⁶

Benford Kanunu, dijital analiz kapsamında hile riskinin tespit edilmesine yönelik sıklıkla kullanılan önemli bir araçtır. Bu aracın temelleri Benford Kanunu'na dayanmaktadır ve yürütülen dijital analizin temellerinde muhasebe sistemindeki veriler kapsamında var olan

⁵⁵ Açık, s.355.

⁵⁶ Akkaş, s.190.

hileli sayıların tespit edilmesi ve tespitler kapsamında denetçilerin doğru alanlara sevk edilmesi yatmaktadır.

Benford araştırma bulguları kapsamında, ilk rakam olarak anlamlı kabul edilebilecek 1 rakamının ortaya çıkma oranı yüzde 30,6 iken, 2 rakamının ilk basamakta anlamlı olarak ortaya çıkma oranı yüzde 18,5 olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamalara 9 rakamı açısından incelemek gerekirse, 9 rakamının anlamlı ilk rakam olarak ilk basamakta yer alma olasılığı sadece yüzde 4,7 olarak hesaplanmıştır.⁵⁷

Benford Kanunu'nun temelinde, Benford'un konu verilerin dağılımı ile ilgili olarak integral hesaplamalarına dayanan varsayımlarda bulunması, basamaklara ilişkin beklenen kombinasyonları hesaplaması ve bu hesaplamalar ile rakamların ortaya çıkma frekanslarını hesaplaması yatmaktadır.

Benford Kanunu'nun yayınlanmasından sonra kanunun kanıtlanmasına yönelik farklı çalışmalar yürütülmüştür. 1996 yılında Atlanta Georgie Teknoloji Enstitüsü matematik profesörü Ted Hill, "Statistic Science" da yayımladığı makalesinde Benford Kanunu matematiksel olarak kanıtlamıştır. Benford'un temellerini attığı istatistiksel analiz zaman içerisinde gelişmiş, güncellenmiş ve günümüzde denetim süreçlerinde, hileli alanların belirlenmesine yönelik sıklıkla kullanılan bir yöntem halini almıştır.⁵⁸

Yapay sinir ağları, insan beyninden esinlenerek geliştirilmiş sistemlerdir ve ağırlıklı olarak kurulan bağlantılar aracılığı ile birbirlerine bağlanarak, her biri kendi öz belleğine sahip işletim elemanlarından oluşmakta olan paralel bilgi işleme yapılarıdır. Yapay sinir ağları ilk olarak 1959 yılında geliştirilmiştir. Yapay sinir ağları ile insan beyninin yapısının paralel olmasına yönelik sürdürülen çabalar, yapay sinir ağlarının öğrenme yeteneğine sahip olmasını sağlamıştır ki bu yetenek yapay sinir ağlarını diğer tüm sistemlerden ayırtmaktadır.

Yapay sinir ağlarının temel olarak üç katmanı bulunmaktadır. Bu üç katmadan ilki girdi katmanı olarak tanımlanmakta ve yapay sinir ağlarının veri girişini gerçekleştirmektedir.

⁵⁷ Bayraklı, Erkan ve Elitaş, s.209.

⁵⁸ Süleyman Uyar, "Denetim Komitesi Oluşumunu Etkileyen Düzenlemelerin Değerlendirilmesi", **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, (Nisan 2004), s.12-17.

İkinci katman gizli katman olarak adlandırılmaktadır ve üçüncü katman olarak adlandırılan katman da yapay sinir ağlarının çıktı katmanıdır. Bu katmanlar vasıtası ile olası hile örneklerini ve gerçekleşen hile olaylarını yapay sinir ağlarına tanımlanması ile birlikte, öğrenme yeteneği olan bu sistemlerin yaşanan ve yaşanması muhtemel olarak belirlenen hilelerin gerçekleşmesini önlemesi beklenmektedir.⁵⁹

Veri analizi, en temel analiz yöntemlerinin başında gelmektedir. Veri analizi, örgüte ilişkin veriler içerisinde standart olmayan değerlerin ortaya çıkartılmasına yöneliktir. Veri analiz süreçlerinde farklı birçok teknik kullanılmaktadır.

Veri analizleri, bilgisayar sistemleri yardımı ile yapılabilen analiz tekniklerinden biridir. Diğer bir ifade ile verilerin analizi sürecinde, denetim ekipleri bilgisayar programlarından yardım alarak analizlerini gerçekleştirirler. Verilerin analizine yönelik olarak geliştirilmiş programlar sayesinde örgütlerin veri tabanlarına entegre olan denetçiler direkt olarak veri tabanı üzerinde yer alan ham bilgi üzerinden analizlerini gerçekleştirirler.⁶⁰

Direkt olarak örgütün veri tabanına bağlanmak, örnekleme yolu ile yapılacak analizlerden daha etkin ve daha güvenilir sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca, tüm verilerin kapsanarak analiz yapılması, hileli verilerin ortaya çıkartılması noktasında, örneklem yolu ile yapılan analizden daha etkin sonuçlar doğurmaktadır.⁶¹

Uzman sistemler olarak adlandırılan sistemler, mevcut bilgilerin belirli bir disiplin içerisinde kullanılması ve bu disiplin kapsamında mantıksal bir çıkarım yapılması sureti ile hatalı alanların ortaya çıkartılmasına yönelik uygulanan tekniklerdir. Uzman sistemlerin uygulanması, hileli olayların varlığına ilişkin verilerin ortaya çıkartılmasına etki etmektedir. Uzman sistemler kapsamında elde edilen veriler analiz edilmekte ve analiz bulguları ile mevcut sistemin temellerini oluşturan kurallar karşılaştırılarak, aksaklık olan kodlara ve kurallara ilişkin sistem revizyonu yapılmaktadır.

Yapılan sistem revizyonlarının eş değerde hileli olayın ortaya çıkmasına engel olması beklenmektedir. Bir anlamda uzman sistemler sayesinde hileye yönelik olarak karşı bir

⁵⁹ Akkaş, s.192.

⁶⁰ Emir, s.111.

⁶¹ Güçlü, s.94.

prosedür geliştirilir. Ancak bu noktada önemli olan, uzman sistemler yardımı ile yapılan revizyonların sürdürülebilir kılınması için ve örgütün tüm sistemlerindeki hileli alanların eş değer prosedürler ile engellenmesi için hile yönetim sistemi kurulmalıdır.⁶²

Hile karşıtı politikaların geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde en önemli değerlerden bir tanesi etik değerlerdir. En genel tanımlama ile genel etik dışı davranış olarak da tanımlanabilecek hilenin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak yürütülecek politikaların hileye karşı en etkin silahlardan biri olan etik ve etik kodlar kapsamında geliştirilmesi yararlı olmaktadır. Diğer bir ifade ile hileye ilişkin politikaların geliştirilmesinin en temel adımı, kurum içerisindeki etik kültürünün sürdürülebilir kılınmasını sağlamaktır.

2.1.4.2. Kırmızı Bayrak Kavramı

Kırmızı bayrak kavramı tehlikeli ve yüksek risk grubu içeren durumlarda işletmeyi kodlamak ve risk grubunun ölçülmesi için gerekli olan bir durumdur. Hile ve belirteçler genellikle denetimin zayıf olduğu aynı zamanda belirteçlerin kullanılması ve uygulanması açısından gerekli tanzimlerin yapılamadığı daha doğru bir ifade ile açıklayacak olursak iç kontrol zayıflığının olduğu yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Kırmızı bayrak kavramı işletme içindeki hileleri belirleme ve analitik proses içinde geçen yanlışları bulma açısından her zaman için önemli olmaktadır.⁶³

2.2. Hile Grupları

Hile kavramı tanım olarak tek bir anlam taşısa da uygulayanların çeşitliliği ve farklılığı açısından farklı şekilde sınıflandırılmaktadır.

2.2.1. Çalışan Hileleri

Çalışan hileleri diğer hile grubuna göre düşük hile maliyetlerinin olduğu ve aynı zamanda işverenin zarara uğradığı hile türüdür. Yapılan tanımlamalara göre çalışan hilelerinin sahip olduğu tanımlamalar aşağıdaki gibi belirlenmiştir;⁶⁴

⁶² Murat Emir, “Hile Riskinin Denetim ile İlişkisi”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı.88, (2008), s.87-96.

⁶³ Mengi, s.124.

⁶⁴ Mengi, s.125.

- Gerekli hile işlemi için uygun alanın tespit edilmesi ve hilenin kanallara uygulanması,
- Gerekli yasal düzenlemeler olmadığı için denetimin bağımsız kalemlerinin işlerliğini kaybetmesi ve hile için uygun bir zemin oluşturulması, bu durum genellikle isteklendirme eksikliği yaşayan ve çalıştığı işten memnun olmayan çalışanların göstermiş olduğu hilelerdir.

Çalışan hileleri son dönemlerde daha çok tatil ve iş seyahati adı altında karşımıza çıkmakta ve çalışan bireyler daha çok yaptıkları şahsi harcama ve giderleri de şirket harcaması olarak gösterip hile yöntemi ile finansal raporlamaları yanıltması yolunu tercih etmişlerdir. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda iç kontrol sisteminde kaçtıkları ve detayı incelenmediği için bu hile yöntemi denetimden en rahat kaçan ve çoğu zaman zararı tespit edilemediği için karşılanamayan bir yöntem olmaktadır.

2.2.2.Yönetim Hileleri

Yönetim hileleri sadece yapılan anlaşmalar ile değil aynı zamanda kişiler arasında işin halledilmesi için rüşvet alınması, anlaşmalar sırasında şirket çıkarı değil karşı tarafın teklifi çerçevesinde kendi çıkarını koruması, diğer çalışanların haklarını gasp etmesi ve en önemlisi de yapılan hileleri gizleme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁶⁵

Yapılan yönetici raporlamaları için en önemli hile ve çeşitleri aynı zamanda maliyet ve muhasebe sistemleri için yönetim kademesi tarafından ayrı bir şekilde analiz edilmekte ve değerlendirilmektedir. Sadece bununla da kalmayıp kar dağıtma, çalışanların hakkını gasp etme ve aynı zamanda bu düşünceye sahip olarak değişik iş bulma arzuları içinde yatırımcıların, daha doğrusu işverenlerin karşı tarafı daha çok daha öncede olduğu gibi karşımıza yine aynı şekilde çıkmakta ve bu duruma ek olarak belirtilen bilgi asimetrisi yüzünden mali raporlama hileleri, tüm işletme hileleri içinde sayıca en düşük paya sahiptir. Bu duruma ek olarak yapılan açıklamalarda en az hileye sahip olan ve maliyetleri en düşük olan hile türü aynı zamanda raporlama sonucunda oluşan hile türü olarak karşımıza çıkmakta ve bütün hile türleri içinde yerini almaktadır.⁶⁶

⁶⁵ Türkyener, s.111-122.

⁶⁶ Türkyener, s.113.

Hile eylemi değerlendirildiğinde toplumsal ön yargının mevcutluğundan söz edilebilir. Yüksek mevkie sahip olma insanların suç işlemedikleri veya suç işlemeyecekleri anlamına gelmemelidir. Beyaz yaka suçları ve hile eylemlerinden dolayı verilen zararların mavi yaka suçlarına göre daha yüksek tutarlara mal olduğu istatistiksel olarak kanıtlanmıştır.⁶⁷

ACFE'nin 2008 yılı yayınladığı hile raporunda, hile yapanın işletmedeki konumuna göre durumu araştırıldığında; düz çalışan hilelerinin %39,7 pay ile 70.000 USD, yönetici hilelerinin %37,1 pay ile 150.000 USD, ortak-yönetici hilelerinin ise %23,3 pay ile 834.000 USD olduğu bilgisi yayınlanmıştır. Düz çalışanları mavi yaka, yönetici ve ortakları beyaz yaka olarak varsayarsak hilenin çalışanların konumlarına göre ortaya çıkarılma süreleri mavi yakalı çalışanlarda 12 ay iken beyaz yakalı çalışanlarda bu süre 24 aya kadar uzamaktadır.⁶⁸

2.2.3.Yatırım Hileleri

Belirlenen yatırım hileleri bireylerin durumdan hiçbir şekilde haberdar olmadıkları hile türüdür. Bu tarz hilelerde kurbanlar hem yöneticiler hem de çalışanlardan oluşmaktadır. Bu durumun sebebi yatırım kanalları vasıtasıyla oluşan ve tarafların sadece iş bitiminden fark ederek raporlamalarda bulundukları hile türüdür. Bu işlem sonucunda yatırımcılar zarar görürken sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda para yatırma veya menkul kıymet şeklinde yaptıkları yatırımlarda yaşanan kayıplardır.⁶⁹

2.2.4.Satıcı Hileleri

Bir mal veya hizmet ticareti sırasında karşılaşılan hile gruplarıdır. Satıcı hileleri bir mal veya hizmet alımı sırasında tarafların her ikisinde de eşit bilgi ve donanımına sahip olmaması durumunda oluşan mali işlemlerde aksaklıklar olması ve bunlara bağlı olarak yine aynı şekilde eksik teslim edilen mal ve hizmetlerden oluşan hileler olarak da bilinmektedir. Bununla da kalmayıp yine aynı şekilde oluşan hizmetlerde de bu durum birebir kaşımıza çıkmakta ve alımlarda bu duruma göre tanzim edilerek işlemler yapılmaktadır.

⁶⁷ Sevinj Jafarova, "İşletmelerde Hile Yapmanın Nedenleri ve Sosyal Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2009) s.67.

⁶⁸ Nejat Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği Hile-Çalışan Hileleri**, 3. Basım, İstanbul: Alfa Basım, 2016, s.55-56.

⁶⁹ Türkyener, s.115.

2.2.5.Müşteri Hileleri

Müşteri hileleri yapılan tanımlar gereğince mal ve hizmet satımı sırasında mali işlemler ve finansal tablolarda müşteri formundaki kişilerin gerekli açıkları tespit ederek mal ve hizmet satın aldıkları durumları ve yanılttıkları hile türü olarak bilinmektedir. Çok fazla karşılaşılan bir durum olmamakla birlikte aynı zamanda bu alanda gerçekleşen hile türleri içinde en az karşılaşılan hile türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.6.İşletme İçi ve Dışı Hileler

Bu hile türü genellikle rekabet eden firmalar arasında ve çalışanların bilgi sızdırması yolu ile gerçekleşen hile türleridir. Sadece bununla sınırlı kalmayıp aynı zamanda iç denetim mekanizması unsurlarını da yanıltarak oluşan bu hile türleri bireyler arasında farklı donanım ve hizmetlere tabi tutulmadıkları için işletme içi ve işletme dışı hile ile sınırlı olmamış olurlar.⁷⁰

2.2.7.Sistematik Hileler

Sistematik hileler tek seferlik olma özelliğine sahip olmakla birlikte genellikle ticari anlaşmaların prosedürlerini tamamlama, gerçekleştirme ve işlem esnasında oluşan hile çeşitleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistematik hileler şirketlere karşı tek seferlik olsalar da bu piyasalarda işlem esnasında sürekli karşılaşılan hile çeşitleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhasebe biriminin denetim aşamasından en çok zorlandığı hile çeşidi olarak da bilinmektedir.⁷¹

2.2.8.Yıkıcı Hileler

İşletmelerin likit varlıkları ve stok varlıkları üzerinden yapılan hileler, dış kaynaklara yapılan hileler, ticari işlemler esnasında şirketin mali tablolarını etkileyen hileler verdiği zararlar ve düzeltilebilirlikleri en zor kısımlar olduğu için yıkıcı hileler sınıfında yer

⁷⁰ Balcı, s.103.

⁷¹ Açıık, s.360.

almaktadır. Bu hilelere ek olarak daha öncede tanımlanan yatırım hileleri yıkıcı hileler içerisinde de en fazla maliyete sahip olan hileler olarak bulunmaktadır.⁷²

2.3. Hile Belirtileri Ve Sonuçları

Bazı durumlarda yapılan incelemeler ve denetim kurallarının sonuçlarında hileli bir durum ile karşılaşılmadığı vakalarda olmaktadır. Bunu anlamamanın en iyi yolu hileli olan şüpheli daha doğrusu şüpheli hile durumlarında kesin bir yargı ve karara varmadan önce tespit edilmesi kararı alınmıştır.

Yapılması istenen bu tespitle ilk önce hilenin olduğu ve şüphe çeken durum ile karşılaşılır ve bu durumun sonucunda gerekli işlemler için sınırlamalar yapılır. Sadece bununla da kalmayıp aynı zamanda usulsüz hile denetimi için taraflar belirlenerek gerekli işlemler için denetim göstergeleri hesaplanır. Eğer bu işlemlerden sonra incelemeye alınan kurumda hile tespiti olduysa bu durumda rapor hazırlanır ve denetim birimine gerekli şekilde sunulur.⁷³

2.3.1.Yönetim Hilelerine İlişkin Belirtiler

Şirketler göz önünde bulundurulduğunda hile kavramları ile daha çok karşılaşıldığı ve bu durumda işletme tarafları ile yapılan hilelerinde kendi içinde farklılık yarattığı sonucuna ulaşılmaktadır. Şirket içinde yöneticiler ve çalışanların yapmış olduğu muhasebe ve diğer hileler iç hile, dışarıdaki bir satıcının ve ya mal ve hizmet beyanında bulunarak yapılan hileler ise dış hileler olarak adlandırılmıştır.

Hilelerin bir diğer özelliği muhasebe kayıtlarında olabileceği gibi muhasebe kayıtlarına yansıtılmadan da yapılan hileler göz önünde bulunmaktadır. Bu tarz hilelere verilen en önemli örnek ise yapılan işlemler ve durumların raporlanmasının belirtilmesi durumundan kaynaklanan hile türleri olarak karşımıza çıkmaktadır .Yapılan hileler tek ve son olabileceği gibi sistemsel olarak yapılan hileler düzenli olarak da devamda edebilmektedir. Sistemsel hilelerin devam etmesinin sebebi hem yakalanamaması hem de yakalansa bile açıkların legal olmasından kaynaklanmıştır.

⁷² Balcı, s.105.

⁷³ Demir, s.168.

2.3.2.Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Belirtileri

Küreselleşen piyasalarda sadece şirketlerin değil firmalarında kar ettiği ve bu karları elde etmek içinde çalıştıkları şirketin araçlarını kullandıkları rekabet ortamı gittikçe fazlaşan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem ekonomik hem de sosyal koşullardaki değişime bağlı kalınarak piyasalarda bu tarz değişimlerin yaşanmasının sebebi ihtiyaçların değişmesi yani iktisadi sebeplere bağlı kalınarak açıklanmıştır. İktisadi olarak yaklaşılın bu olaydan sonra diğer bir unsur ise tek bir çalışanın bütün şirketin iflasını hızlandıracak kadar büyük hileye dayalı muhasebe hatası yapmasından kaynaklanmıştır. Genellikle bu hilenin belirtileri çalışanların sorumlulukları dâhilinde gerçekleştirmesi gereken işlemlerden ve şirketlerin raporlarında ortaya çıkmaktadır. Yapılan hilelerin en son aşamada anlaşıldığı ve verdiği zararlar en fazla tahribata yol açtığı finans birimi bu aşamada geçerli ve gerekli olmuştur.⁷⁴

2.3.3.Hilenin Maliyeti Ve Ekonomik Sonuçları

Yapılan hilelerin bir diğer değerlendirmesi ise sadece işletme ve kurumlar odaklı değil ekonomiye verdiği zararların değerlendirilmesi açısından yaşanmıştır. Çünkü totalde bir firmanın nihai olarak bağlı olduğu ekonomik göstergeler bütün sistemde yer alan finansal araçları ve şirketleri de ekonomiye yön vermeleri açısından etkilemektedir. Bu durumun sebebi piyasaya yön veren hisselerin olması, ortak iş yaptıkları kurumların olması, kısacası birbirlerine bağlı bir bütünleşmiş sistemden oluşmaları şeklinde belirtilmiştir .

Yapılan hile gerçeği sadece şirketler, piyasalar ve kurumlar bazında değil aynı zamanda beraber çalıştıkları iş arkadaşları yönünden de etkilemiş olmaktadır. Çünkü her bir şirket kendi içinde birbirine bağlı birimlerden oluştuğu için aile görevi görmek ve buna bağlı olarak da iç kontrolde yaşanan finansal ve muhasebe denetimindeki sıkıntılar aynı zamanda diğer bütün çalışanları da etkilemiş olmaktadır. Bu durumun asıl etki sebebi motivasyonel düşüşler ve çalışmadaki istek kaybı ile ortaya çıkmakta ve bireyleri diğer bütün koşullar için düşünce içine sokmaktadır. Yapılan hilelerin ve bireylerin bunları tercih etmesinde birçok etmen olsada belli başlı ana etmenler dört başlık altında toplanmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla:⁷⁵

⁷⁴ Çatıkbaş ve Çalış, s.140-160.

⁷⁵ Çubukçu, s.110-149.

- Finansal odaklı yetersizlikler,
- Kişilerin şahsi olarak sahip oldukları kötü alışkanlıklar,
- Çalıştıkları sektör ve iş ile ilgili baskılar,
- Sosyo ekonomik yetersizlikler ve en önemlisi motivasyon kaybı şeklinde sıralanmış ve tanımlanmışlardır.

Hilenin oluşmasında birçok neden vardır fakat legal hale getirilecek ve sonuçta yapan tarafın kısmen haksız olmasını sağlayacak kadar birçok etmenin bulunması, denetimdeki yetersizler ve aynı zamanda yönetimde yaşanan aksaklıklar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar önlem alınması planlanıp çeşitli çözümlerle mali baskılamalara gidilse de sistemsal açıkların olması ve kişilerin bunları çok rahat değerlendirebilmesi sistemi kendi içinde daraltmakta ve muhasebe sisteminin de zayıflamasına neden olmaktadır.⁷⁶

Birçok Avrupa ülkesi ve Türkiye’de yapılan çalışmalarda gerekli çözüm önlemlerinin son zamanlarda daha baskın olduğu ve kişilerin eskiye göre hile yapmayı daha az tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yakalandıkları takdirde de çözüm önerilerinin sistemsal olarak işlemesi onları açıklamalarda da zorlamayı başarmıştır. Her neden kabul edilmese bazı nedenlerin insani yargıları içermesi ve mecburi kalındığı takdirde yapılması, daha doğrusu şirketi çok büyük bir muhasebe açığına ve iflasa sürüklemeyen hile sonucu zararların affedildiği de gözlemlenmektedir. Bu durumu yansıtan bazı nedenler ise aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:⁷⁷

- Aldıkları parayı borç olarak aldıklarını belirterek daha sonra yerine koyacaklarını söylemeleri,
- Çalıştıkları işin karşılığını alamadıklarını söylerken, bu eksikliği kendi yöntemlerine göre gidermeleri,
- Yaptıkları işin işletme bünyesine ve çalıştıkları kişilere zarar vermediklerini savunmaları,

⁷⁶ Uzuner, s.87-97.

⁷⁷ Mithat Rasgen, “Hile Denetiminde Benford Yasası’nın Kullanılmasına İlişkin Bir Uygulama”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2016), s.36-49.

- Aldıkları paraları gerekli ve iyi bir işlem için kullandıklarını beyan ederek kanıt sunmaları ve daha buna benzer birçok sebebi gerekçe olarak gösterdikleri tespit edilmiştir.

3.BÖLÜM

İÇ DENETİMDE HİLE VE HİLE DENETİMİ

3.1. HİLE DENETİMİ KAVRAMI

Bu bölümde hile denetimi kavramı üzerinde durularak, denetime alınması için uygulanan hukuki süreç ve teoremler sırasıyla açıklanıp tanımlanmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Kavramsal Olarak İç Denetimde Hile Denetimi

Gerek çevre yapısı gerek çalışanın niteliği açısından iç denetim mekanizması dış denetim mekanizmasına göre daha önemli olmaktadır. Bu durumun sebebi yapılan hilenin tespit edilememesi ve çözümün getirilmesi açısından iç denetimin daha kapsamlı bir yapıya sahip olması ve aynı zamanda iç kontrol sistemine sağladığı fayda fonksiyonlarının iyi olmasından kaynaklanmaktadır.⁷⁸

3.1.2. Hilenin Önlenmesine İlişkin Süreçler

Yapılan hileler birçok çözüm önerisine sahip olmakla birlikte aynı zamanda bu hileler için gerekli prosesler belirli başlıklar altında oluşturulmuştur. Sadece bununla da kalmayıp her bir hile için özel programlamaya gidilmesi bu alanda teknik yapılanmanın oluşması ile sonuçlanmıştır. Sırasıyla bunları tanımlayıp incelediğimizde ise değişimlerin her bir mekanizma için ayrı ayrı gerekçeleri taşıdığı gözlemlenmiş olmaktadır. Özellikle muhasebe alanında yaşanan aksaklık olarak karşımıza çıkan hile ve unsurları verdiği zararlar açısından boyutunu aştığı için uygulamarda ve yaptırımlarda bu derece önemli ve köklü olmaktadır. Bu durumlar kısaca maddeler halinde özetlenecek olunursa;⁷⁹

- İşletmenin bir yıl içinde yapılan muhasebe denetimini belirli dönemlere ayırarak ve iç dış ayrımı planlanarak yapılması bu ölçütte önemli ve gerekli olmuş olmaktadır.
- Yapılan denetimler sırasında her bir kademeden denetimi yaptığı esnadaki değişimleri aynı zamanda birimlerin vermiş olduğu faaliyet raporlarının hepsi incelenerek yapılmalı ve değerlendirilmelidir.

⁷⁸ Kayıkçıoğlu, s.48.

⁷⁹ Rasgen, s.39.

- Her denetim mekanizması yasalara uymalı ve bunların dışında herhangi bir kurum veya şirketin baskısı altında kalmadan bağımsız bir şekilde denetimini gerçekleştirmelidir. Aynı zamanda şeffaf, özerk, adil ve kabul görülebilir fiziksel özelliklere sahip olmalıdır.
- Yapılan denetimler sonucunda şirket devamlılığı ve diğer kurumlarla rekabet edilebilirliği açısından rapor sonuçlarını dikkate almalı ve birimleri üzerinde kurduğu disiplinel baskıyı devam ettirerek kontrolü sağlamalıdır.
- Şirketin bütün çalışanları için kademe farkı göz ardı etmeksizin denetim ve kontrol yapılarak gerekli önlemler her zaman için alınmalıdır.

ACFE'nin 2008 yılı yayınladığı hile raporunda, hilenin ortaya çıkarılma biçimlerinde en yüksek paya sahip olan metot %46,2'lik pay ile ihbar ederek hilenin ortaya çıkarılması metodudur.⁸⁰

3.1.2.1. Uygun Çalışanların İşe Alınması

İnsan kaynakları prosedürleri, giderek önem kazanan ve yaygın olarak uygulanmaya başlanan stratejik hile önleme yaklaşımının temel bileşenlerinden birisini oluşturmaktadır. Hileyi en az seviyeye indirme, hilenin en önemli faktörlerinden insanla ilgili faktörleri, kurumların en önemli varlığı olan insan kaynağının en uygun şekilde işe alınması, yerleştirilmesi, eğitilmesi, geliştirilmesi, motive edilmesi, yönlendirilmesi ve değerlendirilmesi ile mümkün olmuş olmaktadır.⁸¹

3.1.2.2. Etik Değerler ve Kurumsal Etik Politikaları

İşletmede hileyi önlenmek için organizasyon içinde yer alan tüm kademelerde doğruluk ve dürüstlük kültürünün etik yapılması ve ahlaki değerlerin benimsenmesi önem taşımaktadır. Gerekli etik kurallara uyulması ve bunların denetlenmesi için uygun şartlar aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:⁸²

⁸⁰ Bozkurt, s.50.

⁸¹ Adiloğlu, s.63.

⁸² Demir, s.174.

- Üst kademe yöneticiler tarafından doğru ve etik kurallara dayalı yönetim anlayışının benimsenmesi,
- İşe alım yapılırken etik kurallara uygun ve ahlaklı kişilerin tercih edilmesi,
- Yapılan çalışmaların sadece tek bir birim dikkate alınarak değil aynı zamanda bütün kademe birimlerinde çalışan bireylerin dikkate alınarak yapılması,
- Bireylerin isteklendirme ve yönetim sıklığı için gerekli pozitif ortamların sağlanması,
- Hilenin gerçekleşmesi durumunda bütün personelin değil sadece hileyi yapan bireylerin cezaya tabi tutulması,
- İşe alınan bireylerin dış ve iç çalışmalarda şirketine karşı şeffaflık ilkesini benimsemesi,
- Yaptığı her türlü işte hesap verilebilir olması ve bunu çalışma süresi boyunca devam ettirmesi,
- Çalıştığı kademe ve statü farkı göz etmeksizin her zaman adil bir birey olması,
- Yaptığı bütün işlerde çalıştığı taraflara karşı görev ve sorumluluklarını net bir şekilde yerine getirmesi şeklinde tanımlanmıştır.

3.1.2.3. Etkin İç Kontrol Sistemi

1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde tüm kamu ve özel kurumlar tarafından kabul gören kurumsal yönetiminin en önemli hedefi ve özelliği, şirketlerin hissedarlarına ve paydaşlara en yüksek fayda sağlayacak şekilde yönetilmesi ve kontrol sisteminin uygulanması olmuştur. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından belirlenen tanıma göre, Kurumsal yönetim anlayışı; bir şirketin sahip olduğu yönetim, denetim, hissedarlar arasında hisse paylaşımı başta olmak üzere bütün hedefleri gerçekleştiren ve denetleyen birim olarak tanımlanmış bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸³

Denetlenebilir aktivitelere örnek olarak:⁸⁴

- a) Şirket politika, prosedür ve uygulamaları
- b) Ticari birimler
- c) Bilgi sistemleri
- d) Ana sözleşmeler

⁸³ Miller, s.101.

⁸⁴ Atmaca, s.216.

e) Süreçlerdeki iç kontroller

f) Grup bünyesinde yer alan satın alma, muhasebe, finansman gibi fonksiyonlar yer almaktadır.

3.1.2.4. İhbar Hatlarının Oluşturulması

Birçok hile ihbar yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bir işletme, ortaya çıkarttığı hilelerinin %33'ünün ihbarla, %18'inin denetçileri aracılığı ile gerçekleştiğini bildirmiştir. Bir başka işletmede ihbar ve şikayet oranı, toplam hile eylemi içerisinde %42'ye ulaşmıştır. Gereklerine göre oluşturulan isimsiz ihbar hatları ve fısıltı ortamı, önemli bir hile önleme aracı durumuna gelmiştir. Arkadaşlarının hile konusunda bilinçli olduğunu ve düzgün işleyen bir iletişim mekanizmasının bulunduğunu bilen çalışanın hile yapma olasılığı azalacaktır. Çünkü yakalanma olasılığı artmıştır.

Ahlak bekçileri olarak anılan fısıltı ortamında fısıldayan kişilerin ihbar ile ilgili yapmış oldukları fısıltı eylemi; şüphe duyulan hile olaylarının işletme çalışanları tarafından dışı vurumu, hile veya diğer şüpheli hareketlerin, çalışanlar tarafından açıklanması, işletme içindeki yasa dışı veya ahlaki olmayan uygulamaların, işletme çalışanları veya işletme dışındaki ilgililer tarafından, yetkili birimlere bildirilmesidir.

Fısıltı eylemi veya bir tür ihbar mekanizması, hilelerin önlenmesinde veya erken ortaya çıkarılmasında, etkili bir iç kontrol aracı olarak ortaya çıkmaktadır.⁸⁵

3.2. Hile Riskini Ortaya Çıkarma Yöntemleri

3.2.1. Analitik İnceleme Prosedürleri

Analitik inceleme prosedürü sadece her bir firma için gerekli karne ve not sistemi oluşturularak incelendiği detaylı bir denetim prosesi olarak bilinmektedir. Bu yöntemin en belirgin özelliği bireye, kuruma ve duruma göre hazırlandığı için sonuçlar daha doğru çıkmakta ve değerlendirmelerde daha nesnel bir şekilde yapılmaktadır.⁸⁶ Görev ve dağılımların bu duruma göre yapıldığı analitik hiyerarşi prosesinde uyulması gereken kurallar

⁸⁵ Bozkurt, s.419-420.

⁸⁶ Yıldırım Ercan Çalış, "Bağımsız Denetim Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri", **Denetim**, Sayı.8, (2011), s.32.

genel tanımlamalar gereği şu şekilde yapılmıştır. Sistemi oluşturan bir yöntem olarak karşımıza çıkan ve şuan dünyada denetim standartları ve muhasebede yaşanan finansal sıkıntıları tespit etmek için kullanılan en etkili yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı inceleme koşullarına sahip bu prosedürler sadece finansal denetim değil sonrasındaki takip ve değerlendirme süreci içinde etkili olmaktadır. Analitik inceleme prosedürleri ile denetçi hedeflediği denetim çalışması için yapması gerekenleri ve denetime dahil edeceği bilgileri kendi inisiyatifi ile belirleyerek koşullarında bu ölçütte hazırlar ve sunar. Görev ve yapılan tanımlamalar gereği oluşan maddeler aşağıdaki gibi sıralandırılacak olunursa;⁸⁷

- İlk olarak zamandan tasarruf edilmesi ve gerekli ilerlemelerin doğru birimlerce yapılarak kar elde edilmesi,
- Öznel fikir ve çözümler yerine nesnel fikir ve çözümler tercih edilmesi,
- İç ve dış ilişkilerde müşteri ilişkilerinin her zaman korunarak oluşan bilgi asimetrisine bağlı hile unsurlarının azaltılmaya çalışılması,
- Verilen kararların yazılı olarak açıklanması ve kurallara uyulması için gerekli taraflara ivedi bir şekilde ulaştırılması,
- Denetlemeyi kötü ve sonuçları yıkıcı bir unsur olarak görmek yerine daha iyisi ve karlı olan için teşvik edici yaptırımlarda bulunulması,
- En çok riskin yaşandığı ve riskin yaşanacağı muhtemel olduğu birimlerde denetimlerin daha kapsamlı ve disiplinli yapılması,
- Gerekli çalışmaların hızlandırılması için yatırım ve eğitimlerin yapılması,
- Yapılan hile ve risk analiz ölçümlerinin sabit değil hareketli değişkenler göz önünde bulundurularak yapılması çözüm önlemleri için daha kalıcı ve yapıcı olmuş olacaktır.
- Denetçinin denetimini kolaylaştırmak ve gerekli çözüm önlemlerini alması açısından raporların tam ve izlenimlerin net bir şekilde açıklanması şeklinde yorumlanmaktadır.

Denetim için belirlenen analitik prosedürler için belirli ve önemli kısımlar daha doğrusu izlenmesi gereken aşamalar aşağıda üç kısımda toplanmıştır. Bunlar sırasıyla;⁸⁸

- Planlama aşaması.
- Kanıt Toplama aşaması.
- Sonuç aşaması.

⁸⁷ Kayıkcıoğlu, s.55.

⁸⁸ Rasgen, s.41.

Belirlenen kademelerden sonra sonuçların değerlendirilmesi ve rapor olarak sunulurken dikkat edilmesi gereken bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şekilde denetçi elde ettiği verileri tam bir şekilde yaparak çözümler için analitik prosesi tam olarak yerine getirmiş olacaktır. Finansal ve muhasebe raporlama sisteminde bu durumun oluşmasını sağlamak içinse sonuçlar kısmında uyulması gereken kurallar açıklanacak olunursa;⁸⁹

- Elde edilen bulgular tek taraflı değil her açıyı ele alarak çok yönlü incelenmelidir. Elde edilen çözümlerde bu duruma göre sıralanmalıdır.
- Denetim yapılırken sadece çalışan değil, yönetici değil, işyerinin yönetim ilkelerinde denetime tabi tutularak hileyi oluşturan sistem değerlendirilmesi yapılmalıdır.

3.2.2. Analitik İnceleme Süreçleri ve Zamanlama

Analitik inceleme prosedürleri denetimin her aşamasında kullanabilen prosedürlerdir. Bu kurallar SAS 56 (AU 329) anlaşması ve muhasebe kurallarında 4 ayrı başlık altında toplanmıştır. Bu adımlar sırasıyla tanımlandığında karşımıza çıkan basamaklar;⁹⁰

- Şirket bilançolarının incelenmesi,
- Beklenen ve gerçekleşen rakamlar arasındaki değer farkının hesaplanması,
- Yapılan değer farkının sadece şirket için değil ekonomide yer aldığı kesimdeki oranlar açısından da değerlendirilmesi,
- Bilançolarda yaşanan sapmaların tespit edilmesi ve bu sapmaları gidermek için teorik yaklaşımların uygulamaya dahil edilmesi şeklinde sınıflandırılmıştır. Bilanço hesaplarında meydana gelen sapmaların giderilmesi için yedi yaklaşım olarak da bilinen bu teoriler ise yedi ayrı başlık altında gruplandırılarak inceleme alanı bulmuştur. Yapılan en genel literatür taramasına göre bu ilkeler;
- Hedeflerin belirtilmesi,
- Denetim için uygun analitik inceleme prosedürünün oluşturulması,
- Şirketlerden gelen verilerin doğru değerlendirilmesi,
- Karar verme aşamasında doğru aşamaların uygulanması,
- Hesaplamaların doğru yapılması,

⁸⁹ Açık, s.364.

⁹⁰ Rasgen, s.43.

- Elde edilen bulguların ve analizlerinin yapılması,
- Denetimin bağımsız ve esnek yapılar çerçevesinde değerlendirilerek uygunluğunun ölçütlenmesi olarak tanımlanmıştır.

3.2.3. Benford Kanunu

İktisatçı Varian 1972 yılında, sosyal bilimlerdeki verilerin geçerliliğinin ve doğruluğunun test edilmesinde Benford Kanunu'nun kullanılabileceğini öne sürerek bu alandaki çalışmalara yeni bir yöntem getirmiştir. Ancak, Benford Kanunu 1980'lerin sonuna kadar muhasebeci veya denetçiler tarafından uygulanamamıştır.⁹¹

3.2.4. Yapay Sinir Ağları

Bu kuram insanın beyin yapısında bulunan sinirlerin yapısına benzetildiği ve her biri birbiri ile ilişkili olduğu için bu tarz benzetme ile karşılaşılmıştır. Teknik olarak da ele alındığında verdiği cevap ve çözüm önerileri ile birlikte beynin sinir sistemini bağımlı ve bağımsız değişkenlerle birlikte açıklanmaktadır. Belirlenen bu teoremden değişkenler beyindeki nöronlara benzetilmiş ve çözümlerde teknik ağı içerisinde bulundurduğu için karmaşık ve zordur.⁹²

Belirlenen modelin karmaşıklığını çözmek için sinir sistemi içindeki bağlar damarlara benzetilmiş ve yani bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Diğerleri ise yani sinir bağlarının ucunda bulunan merkezi loblar ise bağımlı değişken olarak ele alınmış ve aradaki karmaşa çözümü için standartlar belirlenerek sürece dahil edilmiştir. Gerekli model kurulduktan sonra her bir proses için ayrı ayrı çözüm önerisi geliştirilmesi, bu sistemin en önemli özellikleri arasında yer almaktadır.

3.2.5. Verilerin Analizi

Literatürde yapılan çalışmalarda Benford Kanunu'na bağlı olarak hazırlanan rapor ve değerler belirli basamaklara ayrılarak incelenecektir. Bu basamaklar;⁹³

⁹¹ Balcı, s.89.

⁹² Uzuner, s.91.

⁹³ Uzuner, s.92.

- Birinci Basamak Testi
- İkinci Basamak Testi
- İlk İki Basamak Testi
- İlk Üç Basamak Testi
- Mükerrer Sayılar Testi
- Son İki Basamak testi

Birinci basamak testi sayısal analizin ana testidir. Bu test uygunluk testi olarak çok geneldir. İkinci basamak testide genel bir test olup uygunluk testidir. Birinci ve ikinci basamak testleri birer ön test olduklarından bu testlerin sonuçları verilerin Benford yasasına uygunluğunu belirleyecektir.

İlk iki basamak testi ise önceki iki testin devamı niteliğinde olup, Benford yasasından sapmaların ayrıntılı olarak saptandığı özel bir testtir, bu testle denetçi örnek seçimi yapabilme imkânına kavuşur. İlk üç basamak testi ise ilk iki basamak testinden daha özellikli bir test olarak bu testte denetçi daha spesifik örneklemeler yapabilir.

Mükerrer sayılar testi frekansı yüksek sayıların tespitinde kullanılırken, son iki basamak testi hileli sayıların tespitinden çok, tahmin edilmiş veya türetilmiş sayıları bulmada kullanılır.

3.2.6. Uzman Sistemler

Bilgi sistemleri kapsamında bütün birimlerin kendi içinde kademeli olarak hareket ettiği ve sürece doğrudan katılan bütün sensörlerin incelendiği yapılanmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gelişen ve değişen piyasa koşulları ile birlikte aynı sürece doğrudan katkıda bulunulması bu aşamada diğer bütün alanlarda benimsemiş ve gerekli her bir durum için gerekli prosesler belirlenmiştir. İş bölümü ve uzmanlaşan ağ ile birlikte diğer bütün alanlarda yaşanan sıkıntılarında beraberinde gelmesi, yönetsel aşama gerekli bütün alanların soruşturulması ve iyileştirilmesi ile gündeme gelen uzmanlaşma aşamasından oluşmaktadır.⁹⁴

⁹⁴ Uzuner, s.94.

Bilgi sistemleri içinde oluşturulan ve günümüzde muhasebe alanında yapılan her türlü değişimi bünyesinde barındıran bu sistemler genel adıyla muhasebe bilgi sistemi olarak tanımlanmıştır. Bu sistem içinde bütün yazılım ve kurallar bir bütün olarak ele alınır ve daha öncede sinir yapıları sisteminde olduğu gibi parçaların birleşerek bir bütün olarak ele alındığı süreci yansıtmaktadır.

Bilgi sistemleri içinde oluşturulan ve günümüzde muhasebe alanında yapılan her türlü değişimi bünyesinde barındıran bu sistemler genel adıyla muhasebe bilgi sistemi olarak tanımlanmıştır. Bu sistem içinde bütün yazılım ve kurallar bir bütün olarak ele alınır ve daha öncede sinir yapıları sisteminde olduğu gibi parçaların birleşerek bir bütün olarak ele alındığı süreci yansıtmaktadır.

Özellikle birimlerin görev ve sorumlulukları açısından ele alınan değerlendirmelerde mali sistem ve bütün muhasebe hileleri bu yapı ile çözülmeye çalışılmıştır. İşletmelerin nihai başarısı ve kalıcı kuralları için bu uygulama gerekli ve geçerli olmak zorundadır. Denetimin her bir fonksiyonu olarak yer alması ve sürece yaptığı olumlu katkılar ile birlikte uzman sistemler bir iç denetim aşamasında en önemli taraf olarak belirlenmiştir.⁹⁵

Yapılan araştırmalar her tür işletmenin hileye maruz kalabileceğini göstermektedir. Bu nedenle hileyi önleme, caydırma ve tespiti yönelik faaliyetler önem kazanmakta, bu noktada hilenin önlenmesi, caydırılması ve tespit edilmesi ile ilgili sorumluluklar konusu gündeme gelmiş olmaktadır.⁹⁶

- Yapılan incelemelerde öncelikle çalışanların değil işletme sahipleri ve üst düzey yöneticilerinin denetime tabi tutulması,
- Denetim komiteleri normalde yöneticilerin kademesinde oluşturulan bir birim olsada ilk olarak burada denetim standartlarının değerlendirilmesi her zaman daha doğru olmuş olacaktır,
- İç denetime öncelik vererek gerekli denetim ve uygulama sağlandıktan sonra dış denetimin gerçekleştirilmesi daha uygun olacaktır. Dış denetim birimlerine daha çok dikkat edilmesi gerektiği uluslararası literatürde her zaman daha öncelikli olmuştur.

⁹⁵ Atmaca, s.215.

⁹⁶ Açık, s.365.

Bu durumun sebebi çoğu zaman hileyi yapan ve bu duruma göz yuman tarafında oldukları tespit edilmiştir.

Bu alandaki en önemli uygulama ve denetim e-ticaret sistemlerinde meydana gelen değişimler ve gelişmeler olmuştur. Özellikle yapılan uluslararası işlemlerin zamanla kapsamının genişlemesinde bu alanda yaşanan aksaklıklar ve bu aksaklıklara bağlı hile yapılanmalarının yaşanmasını gündeme getirmiştir. Alınan önlemler ağırlıklı olarak hile yapılanması ve bu süreçle ilgili oluşan anlaşmaları denetlemek üzere yapılmıştır. İlk düzenleme ise Vergi Usul Kanunu kapsamında yeni vergi uygulamaları olmuştur.⁹⁷

Daha sonra ulusal olarak yer alan bu standartlar beraberinde uluslararası standartları da getirmiş ve global düzeyde değişimlerle yenileşme çabaları içine girilmiştir. Hile denetiminin bu alanda daha kapsamlı olması ve denetim düzeylerinin daha sıkı disipline edilmesinin sebebi işlemlerin hacimsel olarak büyüklüğünden kaynaklanmıştır.

3.3. Hile ve Hile Riskinin Değerlendirilmesine İlişkin Süreçler

Hile ve hile riskinin değerlendirilmesi daha doğrusu hile tespiti yapıldıktan sonra izlenmesi gereken basamaklar denetimden farklı olarak tanımlanmıştır. Yapılan tespit sonucunda bu basamaklar sırasıyla:⁹⁸

- İşletmenin sahip olduğu öz varlıkları korumak,
- Muhasebe sistemindeki bilgilerin doğruluğunu araştırmak ve bu süreçle uygun bir formda değerlendirmek,
- İşletme birimlerinin her durumda verimliliğini korumak,
- Uygulanan yasa ve kuralların işletme için uygunluğunu test etmek ve raporlamak,
- Belirlenen amaçlara ulaşılma süresi ve gerçekleşen ile beklenen hedefler arasındaki farkın oransal büyüklüğünü muhasebe sistemi içinde hesaplamak.

⁹⁷ Demir, s.178.

⁹⁸ Akkaş, s.214.

3.3.1. COSO İç Kontrol Modelinin Unsurları

Bu sistem içinde yer alan unsurlar belli amaçlarla birlikte kapsamlı olarak tanımlanmış ve aşamaları ise aşağıdaki gibi açıklanarak sürece dâhil edilmiştir. Oluşturulan modelin unsurları;

1.Kontrol Ortamı: Kontrol ortamı, iç kontrolün temel prensiplerinin oluşturulduğu ve denetime başlanmadan önceki prensiplerin belirlendiği aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. İç denetim ve kontrolün unsurları arasında yer almasının sebebi öncelikle çalışan bireylerin kişisel bilgilerinin depolanmasının gerekli olduğu aşama olması ve beraberinde bütün yetki ve sınırlarında düzenlendiği aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Kontrol ortamında oluşan bu taraflar ilk olarak belirlenir ve gerekli şematize uygulanarak sürece başlanılır. Özellikle yönetim ve denetim aşamasında gerekli olan bu şema tekrar tekrar sürece dâhil edilerek çözümlemelere gidilir.⁹⁹

2.Risk Değerlendirme: kurum içinde gerçekleşmesi muhtemel olan bütün risk kanalları tespit edilerek gerekli birimlerce takibinin yapıldığı aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirlenen her bir aşama için ayrı ayrı proses belirlenerek gerekli aşamalar yerine getirilir ve süreç iyileştirmeleri için her bir aşama için ayrı analitik ağ süreci oluşturulur. Bu aşamanın özelliği riskin durumuna göre; büyük ve küçük aşamalardan kaynaklanmış sorunlar olarak karşımıza çıkar.

3.Kontrol Faaliyetleri: belirlenen kontrol faaliyetleri verilen yetki ve sorumluluklar kapsamında ele alınarak gerekli birimlerdeki işlemleri takip eden bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bu aşama özellikle hile denetimi kapsamında gerekli ve önemli bir adım olarak da karşımıza çıkmaktadır.

4.Bilgi ve İletişim: etkili ve kontrollü bir iç denetim aşaması için taraflar arasında düzgün ve paralel bilgi aktarımının olması gerektiği durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle değişen piyasa ve finansal denetim koşulları ile birlikte bilginin sürekliliği ve kullanılabilmesi aşamasında gerekli ve önemli muhtevi alanlar arasında yer almıştır. Sadece

⁹⁹ Çetinoğlu ve Kurnaz, s.309.

bununla da kalmayıp iletişim ağı yapılarındaki aksaklıklarda bu proses içinde gerçekleştirilerek sürece kanalize edilmiştir.¹⁰⁰

5.İzleme: izleme aşaması, sürece kanalize edilen kaynaklar, prosedürler ve denetime konu olan bütün aşamaların ayrı ayrı sınıflandırılarak incelendiği son ve tamamlayıcı aşama olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰⁰ Çetinoğlu ve Kurnaz, s.311.

4. BÖLÜM

İMALAT SANAYİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA*

4.1. Verilerin Tanımlanması

Bu uygulama, Türkiye’de imalat sektöründe faaliyet gösteren ABC Şirketi’nin iç denetim süreçlerinde uygulanan hile araştırma süreçlerini kapsamaktadır. Yürütülen uygulamada, ABC Şirketi 01.01.2017 – 31.12.2018 döneminde ortaya çıkartılan hilelere ilişkin tespitler ele alınmış ve Uluslararası İç Denetim Standartları çerçevesinde yorumlanarak gerekli tespitler yapılmıştır.

4.1.1. Çalışmanın Yöntemi

ABC Şirketi’nde yürütülen uygulama açısından mevcut şirket içi prosedürlerin belirlenmesi şirket süreçlerine ilişkin adımların ve kilit pozisyonların tespit edilmesi ve hileli alanlara ilişkin gözlem yapılabilmesine ilişkin bilgi edinmek için gözlem ve soruşturma yöntemleri analize dâhil edilmiştir. ABC Şirketi’nin çeşitli departmanlarında görev yapan orta düzey yöneticiler ile ABC Şirketi’nin bilgi işlem departmanında çalışan bilgi işlem uzmanları ile ve mali departmanlardaki diğer finans uzmanlarının fikir ve görüşleri alınarak sınırlar belirlenmiştir.

4.1.2. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada genel olarak sadece örnekleme konu olan firma değil bütün firmalar açısından karşılaşılan sorun; iç denetime konu olan firmanın denetim sürecine katılmak istememesi olmuştur. Özellikle araştırma kapsamına girdiği zaman gerekli birimlerden evrakların alınmasında sıkıntıların yaşanması da bu süreçte başka bir engel ve sınırlılıklar arasında yer almaktadır. Araştırmaya konu olan ABC Şirketi içinde bu sınırlılıklar geçerli olmakla birlikte talep edilen evrak ve formlar hile denetimi kapsamında gerekli birimlere gönderilmediği için sorunlar ortaya çıkmış ve yanıltmalarla birlikte bu sürece olumsuz katkılarda bulunulmuştur. Bu durumun sebebi biraz yapısal kırılmaları medya yönünden saklamak bir diğer açıdan da kıdemli personellerin yapma ihtimalinin duyulmasını engellemek amaçlı yapılan bir saklama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

* Gerçek bir uygulamadan alındığı için personel hilesi üzerinde durulmuştur.

4.2. Uygulamaya Konu Olan Şirketin Örgütsel Yapısı

Bu başlık altında uygulamada yer alacak şirketin şirket yapısı, organları, finansal araçları ve üretim aşamasında gerekli mali ve disiplin giderleri, iş tecrübeleri ve diğer bütün majör yapıları dikkate alınarak açıklamalarda bulunulacaktır. Uygulama planına geçmeden ve hilenin yapıldığı alan tespit edilmeden önce iç denetimin uygulanması gereken firmalarda yönetim şemasını incelemek gerekmektedir.¹⁰¹

4.2.1. Şirketin Yapısı ve Komiteleri

Süt ve Süt ürünleri Üretim sanayi alanında faaliyet gösteren ABC Şirketi halka açık olmayan, uzun yıllardır faaliyet gösteren ve çeşitli bağlı ortaklıkları da bulunan orta ölçekli bir şirket olarak sektörde yerini almıştır. Şirketin merkezi İstanbul'da olmakla birlikte üretim aşaması için Erzincan, Balıkesir, Bartın, illerinden üretim prosesini içinde barındıran fabrikalarda bulunmaktadır. İstanbul ili şirketin yönetim alanı ve ticari faaliyet kanallarını yürütüp bir genel merkez olarak yapılandırılmıştır. Bu tesiste üretimi yapılan ürünlerin günlük yaklaşık üretim kapasitesi 1 milyon litredir. Bu rakam 2018 yılı Aralık ayı verileri dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Her bir ilde gerek yönetim, gerek imalat alanında olmak kaydıyla toplamda 500 milyon litre çalışma kapasitesine sahip olmaktadır. En büyük imalat alanı olan Erzincan'da ürünlerin üretilmesinden sonra paketlenmesi ve nihai olarak hazırlanması gibi bütün fiziki şartlar bulunurken bir diğer üretim alanı olan Balıkesir'de ki tesiste daha özel ürün gamı ürünler üretime konu olmaktadır. Söz konusu olan bu şablon şirketin iç denetim örgütlenme yapısını daha iyi kavramak adına ekler kısmında anlatılacaktır. İç denetim standartları gereğince ana organizasyon şeması oluşturulmalı ve gerekli şematize çıkarıldıktan sonra bu mevzuatlar usullerince uygulanarak hileye konu olan taraflar değerlendirilmelidir.

¹⁰¹ Ali Altuğ Biçer, "İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü ve Bir Uygulama", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2006), s.251-252.

4.2.2. Şirketin Yönetim Aşaması

Bu başlık altında şirket yapısının yönetim kültürü ve aşamaları kurulan şirket bünyesi verileri dikkate alınarak şablonlarla açıklanmaya çalışılacaktır.

Tablo 1: ABC Şirketi'nin Yönetim Kurulu Yapısı

Yönetim Kurulu Görevi	Eğitim Durumu	Şirkette Çalışma Süresi
Yönetim Kurulu Başkanı	İşletme, Lisans	25 Yıl
Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı	İşletme, Lisans	24 Yıl
Yönetim Kurulu Murahhas Azası (CEO)	İktisat, Lisans Muhasebe ve Finansman, Yüksek Lisans	25 Yıl
Yönetim Kurulu Üyesi	İşletme, Lisans	24 Yıl
Yönetim Kurulu Üyesi	İşletme, Lisans	24Yıl

Tablo 2: ABC Şirketi'nin Ücretlendirme Komitesi

Komite İçerisindeki Görev	Şirket İçerisindeki Görev	Eğitim Durumu	Şirkette Çalışma Süresi
Ücretlendirme Komitesi Başkanı	İnsan Kaynakları Departmanı – İnsan Kaynakları Direktörü	İşletme, Lisans İnsan Kaynakları Yönetimi, Yüksek Lisans	8 Yıl
Ücretlendirme Komitesi Başkan Yardımcısı	İnsan Kaynakları Departmanı – İnsan Kaynakları Müdürü	İşletme, Lisans	5Yıl
Ücretlendirme Komitesi Üyesi	İdari ve Mali İşler Departmanı – Finans Direktörü	İktisat, Lisans Bankacılık ve Finans, Yüksek Lisans	8 Yıl
Ücretlendirme Komitesi Üyesi	İdari ve Mali İşler Departmanı – İdari İşler Direktörü	İşletme, Lisans Personel Yönetimi ve İdare Sistemleri, Yüksek Lisans	6 Yıl

ABC Şirketi'nin küreselleşme ile birlikte tüm sektörlerde olduğu gibi gıda sektöründe de oluşan yapısal değişime dair farkındalığı olan bir şirkettir. Bu farkındalık, şirketin insan kaynaklarına daha fazla önem vermesini sağlamıştır. ABC Şirketi'ne göre, şirket bünyesinde çalışan tüm insan kaynakları, şirketin sürdürülebilirliği, karlılığı ve piyasada rekabet avantajı elde edebilmesi noktasında kilit önem taşımaktadır. Bu nedenle, Şirket, süregelen ücretlendirme politikalarında yapısal bir değişikliğe giderek, çalışanların performanslarına dayalı ücretlendirme sistemini uygulamaya koymuştur.

Ücretlendirme komitesi, her bir çalışan için hazırlanan görev kâğıtları ve çalışan özelinde belirlenen çalışan hedeflerinin dönemsel değerlemelerine ilişkin notlara ilişkin departman raporları kapsamında, yıllık ücret artışlarının belirlenmesi ve bu artışların yönetim kurulu onayına sunulması noktasında hizmet vermektedir.

Tablo 3: ABC Şirketi'nin Kurumsal Yönetim Komitesinin Yapısı

Komite İçerisindeki Görev	Şirket İçerisindeki Görev	Eğitim Durumu	Şirkette Çalışma Süresi
Kurumsal Yönetim Komitesi Başkanı	Kurumsal Yönetim ve Kurumsal İletişim Departmanı – Kurumsal İletişim Direktörü	İşletme, Lisans İşletme, Yüksek Lisans	10 Yıl
Kurumsal Yönetim Komitesi Başkan Yardımcısı	İnsan Kaynakları Departmanı – İnsan Kaynakları Direktörü	İşletme, Lisans İnsan Kaynakları Yönetimi, Yüksek Lisans	7 Yıl
Kurumsal Yönetim Komitesi Üyesi	İdari ve Mali İşler Departmanı – Muhasebe Direktörü	İşletme, Lisans Muhasebe ve Finans, Yüksek Lisans	6 Yıl
Kurumsal Yönetim Komitesi Üyesi	Kurumsal Kaynak Planlama Departmanı – Kurumsal Kaynak Planlama Direktörü	Endüstri Mühendisi, Lisans	8 Yıl
Kurumsal Yönetim Komitesi Üyesi	Kurumsal Yönetim ve Kurumsal İletişim Departmanı – Kurumsal Yönetim Müdürü	İktisat, Lisans	7 Yıl

Yönetim kuruluna direkt olarak bağlı çalışan ve şirketin tüm faaliyetlerine ilişkin bütçeleme ve gerçekleştirme süreçlerinin koordinasyonunu sağlayan bütçe komitesinin kurulmasındaki temel amaç, şirketin sürdürülebilirliği ve üretim süreçlerinin etkinliği noktasında kritik önem taşıyan bütçeleme süreçlerinin kontrol ve denetiminin sağlanmasıdır.

ABC Şirketi'nin bütçe komitesi 3 üyeden oluşmaktadır. Komite üyelerinin şirket içerisindeki ve bütçe komitesindeki görevleri, eğitim durumları ve şirketteki çalışma süreleri aşağıdaki tablo kapsamında özetlenmiştir;

Tablo 4: ABC Şirketi'nin Bütçe Komitesinin Yapısı

Komite İçerisindeki Görev	Şirket İçerisindeki Görev	Eğitim Durumu	Şirkette Çalışma Süresi
Bütçe Komitesi Başkanı	Kurumsal Kaynak Planlama Departmanı – Kurumsal Kaynak Planlama Direktörü	İşletme, Lisans	1 Yıl
Bütçe Komitesi Başkan Yardımcısı	Kurumsal Kaynak Planlama Departmanı – Bütçeleme Müdürü	İşletme, Lisans	10 Yıl
Bütçe Komitesi Üyesi	İdari ve Mali İşler Departmanı – Finans Direktörü	İktisat, Lisans Bankacılık ve Finans, Yüksek Lisans	17 Yıl

Uyum ve disiplin yönetimi, özellikle küreselleşme ile birlikte, günümüz şirketleri için son derece önem arz eden bir konu haline almıştır. Uyum ve disiplin yönetimi en temel anlamda, “iş ahlakı kurallarına” ve “etik kodlara” dayanan bir yönetsel süreçtir. Uyum ve disiplin yönetimi komitesi, ABC Şirketi'nin çalışanlarının, şirket iş ahlakı kurallarını tam olarak özümsemesi, bu kurallara uyması, kurallara uygun faaliyetlerde bulunulması ve kural dışı faaliyetlerin bildirilmesi süreçlerine yönelik olarak faaliyet gösteren bir komitedir.

Uyum ve Disiplin Komitesi üyelerinin şirket içerisindeki ve komitedeki görevleri, eğitim durumları ve şirketteki çalışma süreleri aşağıdaki tablo kapsamında özetlenmiştir.

Tablo 5: ABC Şirketi'nin Uyum ve Disiplin Komitesinin Yapısı

Komite İçerisindeki Görev	Şirket İçerisindeki Görev	Eğitim Durumu	Şirkette Çalışma Süresi
Uyum ve Disiplin Komitesi Başkanı	İç Denetim Direktörü	İşletme, Lisans Maliye, Yüksek Lisans	13 yıl
Uyum ve Disiplin Komitesi Başkan Yardımcısı	İç Denetim Müdürü	Lisans İşletme, Yüksek Lisans, Bağımsız Denetçi,	13 Yıl
Uyum ve Disiplin Komitesi Üyesi	Finans Müdürü	Stratejik Planlama ve Uluslararası İlişkiler, Lisans, Finansal Modelleme, Yüksek Lisans	13 Yıl
Uyum ve Disiplin Komitesi Üyesi	Üretim Müdürü	Endüstri Mühendisliği, Lisans	10 Yıl
Uyum ve Disiplin Komitesi Üyesi	Finans Direktörü	İşletme, Lisans Muhasebe ve Finans, Yüksek Lisans	9Yıl

Denetim komitesinin temel görevi; finansal ve operasyonel tüm süreçlerin etkin, verimli ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesinin gözetilmesidir. Bu temel görev kapsamında, komitenin temel amacı, ABC Şirketi'nin iç kontrol sistemine ilişkin gerekli düzenlemeleri yapmak, prosedürler yazmak, prosedürlerin hayata geçirilmesi noktasında eylem planlarını oluşturmak ve uygulanmasına ilişkin denetleme süreçlerini yönetmektir. ABC Şirketi'nin denetim departmanı ayrıca, yönetim kuruluna aylık olarak, şirketin muhasebe sistemi, finansal bilgileri ve şirketin iç kontrol sisteminde oluşan aksaklıkları raporlamak ile yükümlüdür.

4.3. Denetim Süreçleri ve Prosedürleri

Şirket denetim fonksiyonunun, iç kontrol sisteminin etkinliğinin ve verimliliğin tespit edilmesi ve şayet varsa var olan sorunlu alanların belirlenmesi, uygulama kapsamında ele alınan hile vakasının doğru değerlendirilmesi noktasında önem teşkil etmektedir. Bu nedenle, şirket süreçlerinde denetime ilişkin prosedürler, politikalar, uygulamalar incelenmiş ve Uluslararası İç Denetim Standartları ile ilişkilendirilmek sureti ile yorumlanmıştır.

Resmi ve yazılı olarak hazırlanmış bir iç denetim yönetmeliğinin bulunması ve konu yönetmeliğin kurumun tüm çalışanları ile paylaşılması, iç denetim faaliyetlerinin etkin ve verimli sonuçlar doğurmasında önem arz etmektedir. İç denetim faaliyetlerine ilişkin amaçların, yetki ve sorumlulukların, yürütülecek prosedürlerin açıkça ortaya konmasında ve ortaya çıkacak sorunlarda hangi süreçlerin etkileştirileceğini yazılı olarak belirleyen bir anlaşma niteliği taşıyan İç Denetim Yönetmeliğine ilişkin olarak ABC Şirketi'nde yürütülen uygulamada, ABC Şirketi'nin denetim komitesi tarafından hazırlanan ve yönetim kurulunun onayı ile yürürlüğe konulan, yürütmesi denetim departmanlarına bırakılan bir ABC Şirketi'nin İç Denetim Yönetmeliği olduğu görülmüştür. Konu yönetmeliğin genel nitelikleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

4.4. İç Denetim Sürecine Ön Hazırlık ve Planlanan Denetim Çalışmaları

4.4.1. İç Denetimin Birincil Amacı

Hile Denetiminde uygulama örneği olarak ABC Şirketi'nde gerçekleştirilmesi planlanmakta olan iç denetimin amacı; Üretim Tesisinde Hileli bir işlem yapıp yapılmadığı, 31.12.2017 ile 31.12.2018 mali tablolarının, mizanlarının, muavinlerinin kayıtlar ile uyumlu olup olmadığı, satın alma, satış ve satış sonrası süreçlerin şirket iç kontrol sistemi ve prosedürleri ile uyumlu olup olmadığı incelemektedir.

4.4.2. İç Denetimin Onayı

Şirketin gerek organizasyon yapısı gerekse de iç denetim faaliyetlerinin direk Yönetim Kuruluna bağlı olması ve düzenli yönetim raporlamaları gerçekleştirmesi sebebi ile İcra

Yöneticilerden (GM, GMY vb.) onay alınmaksızın denetim faaliyetlerini yürütmeye başlanabilmektedir.

4.4.3. İç Denetim Takımı

Denetim planı onayına göre iç denetim takımı aşağıdaki şekilde görevlendirilmiştir: (Denetçilerin isimleri ifşa edilemediğinden, isimler değiştirilerek çalışmaya eklenmiştir.)

Kıdemli Denetçi: Emel Sarıkamış

Denetçi Yardımcısı: Sezen Alageyik

4.4.4. İç Denetim Planı

İç denetim çalışma programı denetim müdürü tarafından hazırlanmış, çalışma zamanı olarak 2 hafta olarak belirlenmiş ve gerekli onaylar alınmıştır.

Şirketin iç denetim prosedürleri ve çalışma prensiplerine göre ; denetimin kapsamı aşağıdaki başlıklarda belirtilmiştir;

- Fabrika GM ve İlgili Departman Müdürleri ile toplantı yapılması,
- Analiz edilecek ve sayımı yapılacak **olan** stokların belirlenmesi,
- Satış ve satın alma politika ve prosedürlerin detaylı incelenmesi,
- İç kontrol ve ilgili Kontrollerin etkinliğinin incelenmesi,
- Yüksek Riskli görülen kontrol matrisi kontrollerinin detaylı incelenmesi.

Yukarıda belirtilen denetim planı kapsamı çerçevesinde kıdemli denetçi tarafından uygulanması planlanan denetim planı aşağıdaki gibi hazırlanmıştır:

- ✓ Kıdemli Denetçi Fabrika GM ile toplantı yaparak denetim kapsamı hakkında bilgi verecek,
- ✓ Kıdemli Denetçi Mali tablo(Bilanço, Gelir Gider Tablosu ve Aylık Hazırlanan Üst Yönetim Raporlarını inceleyecek,
- ✓ Kıdemli Denetçi uygulanacak olan test tekniklerini (Analitik, detay test vb.) belirleyecek,
- ✓ Hızlı bir kasa sayımı ve şok baskın ile stok sayımı yapılacak,

- ✓ Stok sayımı yapıldıktan sonra kayıtlar ve giriş çıkış (mal kabul ve mal çıkış formları ile) belgeleri dikkate alınarak mutabakatı yapılacaktır,
- ✓ Satın alma belgeleri, teklifleri belirlenmiş prosedürlere göre uygunluğu ve uyumu incelenecek,
- ✓ İç kontrol ortamı ve sistemin etkinliği incelenecek,
- ✓ Detaylı denetim çalışmalarına belirlenen plan çerçevesinde başlanılacaktır.

Uygulamada kıdemli denetçi tarafından hazırlanmış olan iç denetim planına tamamı ile eksiksiz olarak uygulanmıştır.

4.4.5. İç Denetim Programı

İç denetim programı, iç denetim faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında yapılacak işlerin neler olduğu, kimin tarafından ve ne zaman yapılacağını belirleyen iç denetim planına göre çalışma dosyaları vb. detayların en ince detayına kadar zaman çizelgesi, kimin ne kadar zamanda neyi tamamlaması gerektiğini gösteren denetçinin yol haritasını göstermek için ABC Şirketinde kullanılmaktadır.

4.4.6. Denetim Kanıtları ve Denetim Kanıtlarının Toplanması

Üretim Tesisinde detaylı incelemelerin yapılabilmesi için denetim planında belirlenmiş olan çalışma programı ve denetim konuları çerçevesinde ilgili defter kayıtları, yevmiye kayıtları, mizanlar, muavinler, vb. gerekli dokümanların denetçiye temin edilerek denetçi tarafından risk bazlı olarak detaylı kontrol edilerek incelenmesi ve gerekirse bulgu haline getirilerek Üst Yönetime ivedi olarak raporlanması için tevsik edici belge ve/veya doküman olarak saklanmasıdır.

4.4.7. Stok ve Kasa Sayımlarının Gerçekleştirilmesi

Üretim Tesisinde satışın gerçekleştirildiği kısım ve finans departmanlarında yer alan nakit ve nakit benzerleri için her ay periyodik olarak ay sonlarında kasa sayımı gerçekleştirilmektedir. Denetim faaliyetine başlandığı gün olan 01.02.2019 günü sabahı hem kasa hem de stok sayımları kıdemli denetçi tarafından kasa sayımı, denetçi tarafından da stok sayımı

gerçekleştirilmiştir. Stoklardan özellikle yüksek hareket gören ve stok miktarı fazla olan ürünler seçilerek örneklemin neredeyse tamamı yakını 2 gün boyunca ambar görevlileri ve ambar amirlerinin de katıldığı stok sayımları ile sayılmıştır. Sayım sonuçları ilgili idari amir ile netleştirildikten sonra ilgili sayım prosedüründe de belirtildiği şekilde sayımı gerçekleştiren kişilerin de imzaları alınarak stok eksik ve noksanlarının mutabakat üzerinden belirtildikten sonra ilgili sayım farkları denetim raporunda yüksek riskli bulgu olarak Yönetim Kuruluna sunulmuştur.

4.4.8. İç kontrol Prosedürleri

İç kontrol sisteminde yer alan ve uygulanan satış, operasyon ve satın alma ile alakalı prosedürlerin, detaylı iş akış şemaları ve ilgili süreçler için oluşturulmuş olan formlardan faydalanarak denetim çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

4.4.9. Hukuki Süreçlerin Kontrolü

Şirket'in hukuk müşavirleri ile görüşülerek tüm dava konularının incelenmesi ve devam eden tüm davaların kontrolü yapılarak, işten çıkarılan mavi ve beyaz yaka olarak tüm davalı olunan çalışanların ilgili hukuki süreçlerinin devam ettiği görülmüştür.

4.4.10. Doğrulamalar

Şirket prosedürlerinde belirtildiği üzere tüm cari hesaplar bazından Şirket her ay sonunda alacak ve borçları için tüm firmalar ile mutabakat işlemi gerçekleştirmektedir. Özellikle önemli (tutarsal olarak riskinin üzerinde olan alacaklar için) mutabakatlar incelediğinde alacak mutabakatı yapılmayan yüksek tutarlı alacaklar olduğu ve risklerini aşmasına rağmen mal verilmeye devam ettiği görülmüştür.

4.4.11. Şirket Yöneticileriyle Yapılan Değerlendirme ve Bulgu Takiplerinin Kapatılıp Kapatılmadığının Bildirilmesi

İç denetim faaliyetleri sonuçları üst yönetim ile paylaşılarak devam etmekte olan ve kapatılmamış eski dönem bulgularının risklerinin taşınmaya devam ettiği, iç kontrol sisteminin stok sayım prosedürü, satın alma ve ödemelerin (görevler ayrılığı ilkesine uyum)

gibi önemli konularda saptanmış olan ve daha önce aksiyon planında belirtilmiş olan bulguların halen devam ettiği belirtilmiştir. Bu sebeple yeni konular ve aksiyon planında belirtilen ve kapanmayan bulgular iç denetim raporunda yer alması uygun görülmüştür.

ABC ŞİRKETİ'NİN İÇ DENETİM RAPORU

(01.01.2017-.31.12.2018 dönemi)

Sorumlu Denetçinin Adı Soyadı: Kıdemli Denetçi Emel Sarıkamış

Denetimde Görev Alanlar: Kıdemli Denetçi Emel Sarıkamış

Denetçi Yardımcısı Sezen Alageyik

Raporun Tarihi ve Sayısı: 03.03.2019-2019/1

Yapılan İç Denetimin Mahiyeti: a) Hile Denetimi Soruşturması

b) Satın Alma, Stok,Harcamalar ve Ödemeler Sistemi

Yapılan İç Denetimin Dönemi: 01.01.2017-31.12.2018

1.GENEL BİLGİLER

ABC Şirketi (bundan sonra şirket olarak anılacaktır), hızlı tüketim malları pazarında faaliyet gösteren çok farklı ürün ve gamı olan, ana ürün grupları ise ayran, süt ve peynirden oluşmaktadır.

Şirketin 2018 yılı brüt satış gelirleri toplamı 200.000.000 TL'dir. Şirkette 31.12.2018 itibari ile toplam 100 kişi çalışmaktadır. Şirket tüm yatırımlarını özkaynakları ile yapmaktadır. Şirketin önemli bir banka kredisi bulunmamaktadır. Nakit tahsilat tutarı sektörün doğası gereği büyük bir paya sahiptir. Bu da hem risk açısından hem de kontrol açısından önemli bir risk teşkil etmektedir.

2. YÖNTEM İNCELEMELERİ

2.1. Şirketin 2017 ve 2018 Yıllarına İlişkin Muhasebe Kayıtları ve Tevsik Edici Belgelerin İncelemeleri Sonucu Şu Durumlar Saptanmıştır:

- Yasal defter kayıtları incelenmiş ve V.U.K. hükümlerine göre uygun bir şekilde tutulduğu görülmüştür.
- Şirketin Mizan bilgisayar programları aracı ile tutmakta olduğu muhasebe kayıtları ile defter-i kebir kayıtlarına uygun bir şekilde kayıt altına alındığı görülmüştür.
- Şirket prosedürlerince belirlenmiş olan masraf beyanı ve tevsik edici ilgili belgeler incelediğinde 1 senedir şirket bünyesinde yer alan Finans Direktörü'nün kendi kişisel

harcamalarını şirkete yansıttığı, finansalları olduğundan daha iyi göstererek (Faiz Amortisman Vergi Öncesi Kâr - FAVÖK) bonus (ikramiye) hakkına ulaştığı ve şirketin kaynaklarını çıkar çatışmaları neticesinde kötü kullandığı tespit edilmiştir.

- Tüm vergi beyannamelerinin (Kurumlar, KDV, Muhtasar vb.) zamanında sisteme girilip, ödendiği görülmüştür.

2.2. Kanıtların Toplanması Sürecinde İzlenen Yöntem ve Teknikler

- i. Kanıt toplanmasında 3 ana amaç doğrultusunda incelemeler yapılmıştır. Kısa ve uzun vadeli şirket varlıklarının (nakit ve nakit benzerleri, stoklar ve sabit kıymetler vb.) belirlenen prosedür ve talimatlara uygun şekilde kontrol edilip edilmediği,
- ii. Sabit kıymetlerin ve Stok kayıtlarının gerçek kayıtlar ile örtüşüp örtüşmediği,
- iii. Şirket yükümlülüklerinden en önemlisi olan Ticari Borçların mutabakat yöntemi ve analitik testler ile gerçeği yansıtıp yansıtmadığı makul seviyede güvence verip vermediği konusunda incelemeler yapılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen 3 temel amaç doğrultusunda aşağıdaki denetim yöntem ve teknikleri uygulanmıştır:

- a) Kasanın an itibari ile muhasebe kayıtları ile o gün şok baskın ile yapılan sayım sonuçları karşılaştırılmıştır.
- b) Mizan hesaplarından banka hesaplarının detaylı kırılımı temin edilerek, bankalara gönderilen mutabakatlar ile banka hesap detayları karşılaştırılarak test edilmiştir.
- c) Ticari Alacaklar ile ilgili 10.000 TL ve üzeri olan ve/veya vadesi 45 günü aşmış olan alacaklar için firmalara mutabakat mektubu gönderilerek detay test yapılmıştır.
- d) İlişkili şirketlere ilişkin bağlı ortaklıkların mizan detayları temin edilerek ilişkili şirketlerden ticari alacak ve ticari borç kayıtları ile finansman gelir ve gider detayları teyit edilerek kontrol edilmiştir.
- e) Mavi yakalara düşük maaş politikası gereği sıkça verilen personel avanslarında maaşının 3 katı ve üzeri örneklemeler seçilerek kontrol edilmiştir.

2.3. Riskli Görülen Hesapların Detaylı İncelenmesi

31.12.2017 ve 31.12.2018 nihai mizanları muhasebe müdüründen temin edilerek hesapların artış/azalışlarını karşılaştırma tekniği kullanılarak analitik olarak incelenmiştir. Alacaklar, önemli stok kalemleri ve borçlar hesapları detaylı olarak alt hesap detaylarında incelemeler yapılmıştır. Bu detaylı incelemeler sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir.

- a) İş avanslarının detaylı incelenmesi sonucunda sürekli artan ve olması gerekeden çok yüksek tutarlarda avans alımı olduğu görülmüş, daha önce Etik hattına ihbar edilen konu ile ilişkilendirildiğinde aşağıda daha detaylı olarak bahsedilen hilenin meydana geldiği tespit edilmiştir.
- b) Genel Yönetim Giderleri içerisinde yer alan Temsil ve Ağırlama Giderleri incelediğinde 1 yıldır şirkette yer alan Kurumsal Kaynak Planlama Direktörü ve aynı zamanda da Bütçe Komisyonu Başkanı olarak görevine devam eden personelin bu gider kalemi altına kendi kişisel harcamalarını yansıttığı tespit edilmiştir.

4.5. Hile Denetimi Soruşturması

4.5.1. Üretim Tesisinde Yaşanan Hile Olayları

Şirket'in Erzincan üretim tesisinde, 2017 yılı faaliyet yılı içerisinde dikkate değer derecede büyük olan bir hile denetimi olayı yaşanmıştır. Bu uygulamanın amacı da üretim tesisinde meydana gelen vaka gerçek bir uygulamadan alınmış olduğu için personel hilesi üzerinde durulmuştur ve buna sebep veren unsurları da taraflar açısından da tespit etmek ve uygulamak olmuştur. Bu süreçte tespit ve uygulama yapılırken uluslararası denetim standartları dikkate alınmış ve gerekli düzenlemelerde iç denetim standartları ve kuralları çözümlenmelere dâhil edilmiştir.

Bir sonraki alt başlıklarda da değinileceği üzere hilenin yönetim birimleri standardında meydana gelmesi ve şirketin fiziki yapı ve yükümlülükleri göz önünde bulundurulduğunda bu sistemle ilgili çözümlenmeler de aynı şekilde oluşmuştur. Tesisteki birim ve kademelerde tek tek araştırılmış ve standartlarına ilişkin bilgiler tablolar yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

4.5.1.1. Üretim Tesisindeki Hile Soruşturması

Şirket'in mavi yaka üretim bandında çalışanlarından bir tanesi bir gün şirketin İç Denetim Müdürüne e-mail yolu ile fabrika satış mağazasında hile yapıldığına dair şüpheleri olduğu konusunda bilgilendirmiştir. Bunun üzerine ilgili konu öncelikle Uyum ve Disiplin Komitesine taşınarak ilgili onay alındıktan sonra hile denetim ekibi ilgili durumu netleştirmek ve saha çalışmalarına başlamak için Erzincan'daki Üretim Tesisine haber verilmeden sabahın erken saatinde denetime gitmiştir. ABC Şirketi'nin Erzincan üretim tesisinde ortaya çıkan hile

vakası kapsamında soruşturma detaylıca ve etraflı bir şekilde hemen başlatılmıştır. Denetçiler soruşturma kapsamında üretim tesisinde hilenin hangi birimin ne kadar etkisi olduğu ve hilenin yapılmasına sebep veren kişiler, departmanlar ve prosedür ve ilgili şirket süreçlerini de yeniden ele alarak detaylı soruşturma başlatılmıştır.

Eş zamanlı olarak yapılan mali ve hile denetimleri çerçevesinde tüm departmanların harcamaları, belirlenmiş olan şirket politika ve prosedürlerine göre denetlenmeye de başlanmıştır.

Hile kapsamında sadece hileli olay çözümlemesi yapılmamış üretim tesisinde bulunan bütün birimler hile ile ilgili araştırmaya dahil edilerek kapsamlı bir denetim çalışması başlatılmıştır. Hile denetimi kapsamında sadece olay bazında değil hileye konu olan her bir süreç ve ilgili prosedürler ayrı ayrı değerlendirilerek işleme dâhil edilmiştir. Bu şekilde yürütme aşamasında oluşan bütün sıkıntılarda tek tek incelenme şansı bulmuştur. Hilenin yönetim aşamasından mı kaynaklandığı veya çalışanlardan birinin sistemlerle mi oynamasından kaynaklandığı diğer bir araştırma konusu olmuştur. Soruşturmanın bu şekilde yürütülmesindeki temel amaç ise, sonraki süreçleri de koruma altına almak ve hile denetimi kapsamında oluşabilecek bütün risk sınıflarını tespit ederek iyileştirmeler gerçekleştirmek olmuştur.

4.5.1.2. Çalışmada İç Denetçinin Rolünün Mevzuatlarla Birlikte Belirlenmesi

Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi – Uygulama Rehberi kapsamında, iç denetçilerin soruşturmalarda üstlenecekleri rolün iç denetim yönetmeliklerinde / tüzüklerinde belirlenmiş olmasının gerekliliği belirtilmektedir.

Tablo 6: İç Denetim Yönetmeliği*

Madde: İç Denetçinin Görevleri-Yetki Alanları <i>Şirketimiz bünyesinde faaliyet gösteren iç denetçiler aşağıda sayılan görevlerin yerine getirilmesi ile yetkilidir;</i> • <i>Görev ve iş çizelgelerinde belirlenmiş amaçlara ulaşılması hususunda yaşanan aksaklıkların yönetim kuruluna raporlanması.</i> • <i>Yönetim kurulu tarafından talep edilen ya da bu yönetmelik kapsamında süreleri belirlenmiş olan her tip uygunluk denetimi, faaliyet denetimi, özel denetim faaliyetini zamanında eksiksiz ve mesleki özen kapsamında gerçekleştirmek.</i> • <i>Şirket bünyesinde açılacak suiistimal ve hile soruşturmalarının gerçekleştirilmesi, soruşturma sonuçlarının yönetim kuruluna raporlanması (yönetim kurulunun talebi olduğu durumlarda, soruşturma süresince de soruşturmanın gidişatına yönelik rapor hazırlamak iç denetçinin yetki alanındadır).</i> • <i>Şirket kaynaklarının etkin kullanılmasına yönelik olarak denetim süreçleri kapsamında ortaya çıkan aksaklıklara ilişkin raporlamalar neticesinde yönetsel kademeler tarafından hayata geçirilen revizyon planlarının etkin ve verimli bir şekilde amaca hizmet edip etmediğini kontrol etmek ve sonuçları yönetim kuruluna raporlamak.</i>

Hile olayının çözümü ve tesisteki denetimi için biri kıdemli olmak şartıyla diğeri bir alt kademede bulunan iki denetçi görevlendirilmiştir. Görevlendirilen bu iki denetçi tesisteki bütün birimleri sırasıyla denetleyerek görevlilerle de gerekli soruşturma konuşmaları yapmıştır. Daha sonra birimlere beyanlarda bulunarak gerekli raporları yazmalarını istemişlerdir. Bu raporlar her bir birim için savunma niteliği taşıyan ve mevzuatlara uygun evraklar şeklinde düzenlenmiştir.

Görevlendirilen denetçiler departman yönetiminde görevli olan bireylerden yardım alarak bu soruşturmaları devam ettirmişlerdir.

Şirket prosedürleri incelendiğinde şirket tarafından belirlenmiş olan politikalar gereği eskiden beri mavi yaka çalışanların maaşları asgari ücret ve biraz daha üzerinde seyir etmesi sebebi ile çalışanlara avans ve/veya borç verme ile ilgili bir prosedürü olduğu görülmüştür. İlgili prosedür gereği muhasebe kayıtları incelendiğinde ilgili tesiste çalışan birçok mavi yaka çalışanda yüksek tutarlı avans kullandığı görülmüştür. İşletmelerde genellikle çalışanların yaşadığı mali zorluklar ve kötü alışkanlıkları nedeni ile hilelerin çok görülmesine karşın, bazı

* Hile vakasının gerçek bir iç denetim çalışmasından ortaya çıkmış olması sebebiyle ilgili yönetmeliğin sadece belli bir bölümüne yer verilmiştir.

Çalışanlar iş yaşamlarında karşılaştıkları olumsuzluklardan dolayı hile eylemine başvurmaktadırlar. Örneğin; düşük ücretle çalıştırılması, çalışanın işinden memnun olmaması vb. hileyi doğuran nedenler arasında görölmektedir.¹⁰² Daha sonra hile ve hile olayının gerçekleştiği birim ve durum tespit edilmiştir. Belirlenen denetim standartları çerçevesinde hile olayının kodu tanımlanarak ve nerde nasıl gerçekleştirildiği tasnif edilerek bu olay aşağıda tablo yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo 7: İşletmedeki Hile Olayının Tespiti

Hilenin Konusu	Üretim tesisleri içerisinde yer alan fabrika satış mağazasında çalışan P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanının, çalışanlara satılması için fabrika satış mağazasında sunulan ürünlerin satışı süreçlerine hile karışırması
Hileye Konu İşlemler	P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanının, düşük fiyatlara sadece çalışanlara satılması için ayrılan süt ve süt ürünlerinde, piyasa fiyatından üçüncü kişilere satması ve kazanç elde etmesi P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanının, üçüncü kişilere piyasa fiyatından yaptığı satışlara ilişkin muhasebeye ilettiği manuel kayıt listelerinde ve kestiği faturalarda usulsüz işlem yapması, şirket kayıtlarının gerçeği yansıtmamasını engellemesi
Hileli İşlemi Gerçekleştiren Taraflar (Hilekâr)	P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanı ve Monodistribütör olarak çalışan XYZ ticari kodlu alıcı
Hileli İşlemin Gerçekleştiği Departman	Fabrika Satış Mağazası Erzincan Tesis

Bu noktada altını çizmek gereken önemli bir olay bulunmaktadır. ABC Şirketi'nin fabrika satış mağazasında satılacak ürünlere ilişkin farklı bir envanter kodlaması yapılmadığı ve / veya bu ürünlere ilişkin barkod sisteminde farklı bir statü verilmediği görölmektedir. Şirketin barkod sisteminde ayırıştırma yapılmaması sebebi ile şirketin iç kontrol sisteminin bilgi sistemin düzgün çalışmasına izin vermemiştir. Diğer bir ifade ile, üretim sisteminin diğer çıktıları ile eş değer kaliteye sahip, ancak, fabrika satış mağazasında çalışanlara düşük fiyat ile satılacak olan ürün setine ilişkin olarak gerek üretim sisteminde, gerekse envanter sisteminde fark yaratacak bir kodlama sistemi bulunmamaktadır.

¹⁰² Bozkurt, s.116-117.

Ayrıca, süt, peynir ve yoğurt ürünlerinde Hızlı Tüketim sektörü özelinde önemli bir ayırım bulunmaktadır. Bölgesel-Ulusal ve Yerel Marketlere bu ürünler daha indirimli fiyatlarla bu kanallara satılmaktadır. Fabrika satış mağazası stok sayımı sırasında denetçilerin ilk dikkatini çeken detay süt grubu ürünlerde Ulusal Kanal ürünlerine, peynir grubu ürünlerde Yerel Market Ürünlerine, Yoğurt grubu ürünlerde de Bölgesel Ürünlerin olduğu görülmüştür.

Bu durum, üretim – envanter – satış üçgeninde usulsüzlüklerin ve hileye dayalı önemli yanlışlıkların oluşmasına neden olabilecektir. Genel çerçevede, Şirket içerisinde uygulanan bilgisayarlı / barkotlu bir üretim sistemi ve stoklama-depolama sisteminin olmaması da durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Fabrika satış mağazasında satılan ürünler, ihraç edilecek ürünler ve iç pazara sunulacak ürünlerin tamamı aynı envanter sisteminde sıralı kodlar ile kayıt altına alınmaktadır. Diğer bir ifade ile üç farklı amaç için üretilen ürünler; sistemselsel olarak kodlama sistemi ile farklılaşmamaktadır. Bu durumda, stok sistemine ilişkin kayıtlarda, kullanıcı hatasının, ihmalinin ya da kullanıcının hileye yönelik davranışının önüne geçilmesini engellememektedir. Bu noktada, sistemselsel olarak ortaya çıkabilecek sorunları aşağıdaki gibi varsaymak mümkündür;

- Üretim sisteminden çıkan ve fabrika satış mağazasına direk olarak sevkiyatı yapılan ürünlerin, farklı stok kodları ile envanter sistemine dâhil olmaması nedeni ile, diğer ürünlerden daha düşük fiyat ile satılacak bu ürünler ile pazara yönelik fiyatlandırılan ürünlerin karışması,
- Envanterde farklı kodlanmayan ve barkot sistemi ile de kontrol edilemeyen stok hareketleri nedeni ile fabrikanın çalışanlarına yönelik kurmuş olduğu satış mağazasındaki satış temsilcisinin ürünleri sattığı fiyat – olması gereken fiyat kontrolünün sağlıklı bir şekilde yapılamaması,
- Satış mağazasında yapılan satış süreçlerinde; personel kimlik kartı gösterilmesi zorunlu olmasına rağmen, personel kartlarının barkot sistemi ile şirket bilişim sistemine dâhil olmaması nedeni ile düşük fiyatlı ürünlerin, personel hariç diğer serbest piyasada satış yapan plasiyerlere satışının kontrol edilmiyor olması.

4.5.1.3. İlgili Hile Soruşturmasının Başlatılması

Şirket içerisinde hile soruşturmasının başlatılması, gerçekleştirilmesi planlanan bazı standart uygulamaların yerine getirilmesi ile birlikte başlatılmıştır. Bir soruşturmanın başlatılmasının kurum soruşturma prosedürleri ya da protokollerinin izlenmesi sureti ile yapılması Şirket'in var olan prosedürler ve konu hile vakasının soruşturma talebine yönelik adımlar çalışmanın bu başlığında detaylandırılmıştır. Uygun mevzuatlar kapsamında soruşturma başlatılmış ve hilenin izlendiği birime beyanda bulunulmuştur.

4.5.2. Hile Soruşturma Planı

Hangi alanda olursa olsun hilenin soruşturulmasının yapılacağı alanda işlemler gerçekleştirilmeden önce bir plan belirlenir ve bu alanda gerekli bütün araştırmalar tamamlanır. Oluşturulan bu alanların her biri aşamalar şeklinde uygulanır ve proses olarak yeniden tasarlanarak hile denetiminin yapıldığı aşamalarda sürece nasıl tepki verdiği araştırılır. Bu uygulama özellikle uluslararası mesleki uygulama standartları çerçevesinde yapılarak uygulama rehberi dikkate alınarak yapılır. Bu proses ve uygulanan genel kurallar çerçevesinde şu şekilde belirlenmiştir.¹⁰³

- Elde edilen bulgularla ilgili kanıtların toplanması.
- Elde edilen kanıt ve beyanda bulunan belgelerin işletme mevzuatı ve genel denetim kuralları ile karşılaştırılması.
- Hilenin sınırlarının ve etkilediği boyutlarının belirlenmesi.
- Hile tespitinde kullanılacak ölçütlerin etkilerinin belirlenmesi ve hangi taraflara doğrudan yapılacağının belirtilmesi,
- Hileye neden olan sebeplerin ayrıştırılması,
- Hileye sebep olan tarafların veya kişilerin belirlenen tespitlerinin yapılması ve diğer birimlerin daha fazla zarar görmesini engellemek olarak tespit edilmesi kararlaştırılmıştır.

Alınan bu karar aşamalarından sonra Şirket yapılmış olan hile soruşturması kapsamında sürecin planlanması ise şu şekilde gerçekleştirilmiştir;

- İç denetçiler ilk olarak işletmede bulunan satış departmanı birimlerinden tuttukları bütün

¹⁰³ Davut Pehlivanlı, **Hile Denetimi Metodolojisi ve Raporlama**, 1. Basım, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2011, s.1-7.

deFTER kayıtlarını istemişlerdir. Daha sonra şüphelendikleri P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanına ait zamanı ve birimine ait bütün satış faturalarını, online faturalar ve deFTER kayıtlarını da talep ederek ilk plan aşamasını bu kod ve birim uzmanını inceleyerek başlatmışlardır.

- Envanter bilgi sistemi içinde kayıtlı olan son iki yıllık dönemdeki P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanının kestiği bütün faturalar takip edilerek yeniden incelenmiş ve yıl sonu bilançolarına etkileri araştırılmıştır. Bu üretim tesisinden envanter bilanço kayıtlarının istenmesinin sebebi hilelerin uzun süredir devam etmesi ve bu şüpheye bağlı olarak iki yıllık verilerin incelenmesi gerektiği sebebiyle yapılmıştır. Özellikle diğer birimlerdeki ve üretim bandındaki satışları dikkate alarak başka çalışanlarında bu olaya dahil olup olmadığı saptanmaya çalışılmış ve hileye konu olan P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanının bütün iş hareketleri izlenme altına alınmıştır.

- Yapılan depo sahası kamera incelemeleri depoya gelen kamyonların yükleme ve boşaltma görüntüleri incelenmiş, geç saatlerde ilgili satış uzmanı ve plasiyerin kimsenin olmadığı zamanlarda ilgili ürünleri kamyonu yükledikleri görülmüştür. Ayrıca detaylı incelemeler sonrasında bilgi işlem birimlerinden alınan detaylı stok hareket bilgileri ve üretim kanalından hangi süt, peynir ve yoğurt ürünlerinden ilgili kanala sevkiyat yapıldığı bilgileri temin edilmiştir. Sonrasında denetim ekibinin gerçekleştirdiği şok stok sayım ile netleştirilen stok sonuçları sayesinde 72 saat olarak planlanan denetim 24 saatlik detaylı inceleme sonucunda tamamlanmış ve gerekli incelemeler denetim raporunda üst yönetime sunulmuştur. P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanının yaptığı ve başka bir çalışanın dâhil olmadığı bu hile denetimi sürecinde çalışanın kasti olarak işletme kayıtlarıyla oynadığı ve sorumlu olduğu birimleri yanıltarak hileye doğrudan sebebiyet verme suçu ile intikal edilmesi gerektiği kanısına varılmıştır.

5. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada hile ve iç denetim standartları ile ilgili temel mevzuat ve değerlendirmeleri yapılmasının yanı sıra son bölümde örnek bir şirket üzerinden hile denetiminin nasıl yapıldığı ve süreçlerin işleyişi ile ilgili bilgi verilerek tespitler yapılmıştır. Örnek olarak kurulan ve ABC Şirketi olarak adlandırılan bu kurumun Erzincan'da bulunan üretim tesisinde bir hile vakası gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu vaka sonrasında genel merkezi İstanbul'da bulunan ve yönetim birimi olarak adlandırılan bu ilden üretim tesisine biri kıdemli denetçi olmak şartıyla iki kişilik bir ekip görevlendirilmiş ve hilenin gerçekleştiği alan ile hileye konu olan tarafın tespitinin yapılması planlanmıştır.

COSO denetim uygulaması kapsamında öncelikle şirketin şüphelenilen birimi değil bütün birimleri sırasıyla departman müdürlerinin yardımıyla denetlenmiş ve sonrasında hilenin olduğu birim tespit edilerek bilanço kayıtlarıyla gerekli raporlar genel merkeze sunulmuştur. Bu denetim standardı çerçevesinde çalışanların kaç yıldır çalıştıkları bile denetim kapsamına alınmış yaptıkları her bir satış ve faturaları detaylı olarak incelenmiştir.

Elde edilen bulgular ise üretim tesisinde bulunan P1439 personel sicil kodu ile çalışan satış uzmanının faturalarda farklı bir yansıtma yaparak hileye konun olan bir uygulama yaptığı ve şirket bilançolarındaki zıtlıklar durumundan bunun anlaşıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha detaylı arama içinde yapılan son iki yıllık envanter bilançolarının incelenmesi sırasında hileye konu olan ve satış uzmanının yaptığı bu hile olayı üretime bağlı olan personel yönelik satış mağazasının satış rakamları üzerinde de değişimlere neden olmuş ve zincirleme etki yaratan bir hile olayının yaşandığı tespit edilmiştir.

Ayrıca, yapılan harcamalar denetimi sonucunda; genel yönetim giderleri içerisinde yer alan temsil ve ağırlama giderleri incelediğinde 1 yıldır şirkette yer alan kurumsal kaynak planlama direktörü ve aynı zamanda da bütçe komisyonu başkanı olarak görevine devam eden personelin bu gider kalemi altına özellikle haftasonları ve tatil zamanları yapmış olduğu harcamaları şirkete yansıttığı tespit edilmiştir. İlgili denetimin sonucunda 1 yıl boyunca ne kadar harcama yaptığı ve detayları dökümanite edilerek kendisi ile yapılan soruşturma neticesinde mutabık kalındıktan sonra üst yönetime ilgili durum bulgulaştırılarak raporlanmıştır. Böyle bir durumun tekrar etmemesi için harcamalar hrosedüründe güncelleme yapılmış ve tekrar engellenmek için, satınalma talep formu ve çeşitli masraf formları

güncellenerek farklı departmanların ilgili formda imzalı onayı alınarak sürecin yönetilmesi yeni prosedür ve formlarda belirtilmiştir.

İş avansları incelemesi sonucunda birçok mavi yaka çalışanın yüksek tutarlarda avans kullandıkları tespit edilmiştir. İlgili avans prosedürü yeniden ele alınarak 2 farklı yönetici onayı sonrasında avans kullanımına izin verilmesine ve yüksek tutarlı avans alacakları olan personele belirli bir limit getirip, Şirkete sürekli olarak borçlu olmaları engellenecek şekilde limitlerin belirlenip üst yönetime raporlanmıştır.

01.02.2019 tarihinde denetimin gerçekleştirdiği stok sayımları sonucunda birçok SKU'da (stock keeping unit – stok tutma birimi) son kullanma tarihi geçmiş olan ürünlerin stokta tutulmaya devam edildiği tespit edilmiştir. Özellikle son kullanım tarihinin 1/3'ünü dolduran ürünlerin sevkiyatının öne çekilmesi şirketin menfaatine olacaktır. Bununla beraber tüm pazarda farklı kanallara satılmakta olan süt, peynir ve ayran ürün gamlarında bulunan ürünlerin son kullanıcıya sunulurken hem belirlenmiş olan raf düzenine uyulup uyulmadığı, saha denetimleri ile kontrol edilmeli ve ürünlerin pazara penetrasyon yoğunluğunun belirli aralıklarla kontrol edilmesi önerilmektedir. Ayrıca, şirketin belirlemiş olduğu stok sayım prosedürü ve depolama prosedürünü uygun olmayan düzenlemelerin mevcut olduğu görülmüş ve geliştirilmesi konusunda görüş beyan edilmiştir.

Denetim ekibinden denetçi yardımcısı sadece 2 yıl tecrübeli ve banka kökenli olması sebebi ile ilgili hile denetimini 3 ay önce aynı alana tek başına sürekli denetim planı çerçevesinde kontrol listesinde yer alan çeşitli kontrol testlerine rağmen ilgili hileyi ortaya çıkaramamıştır. Buradan da görüldüğü üzere standart denetim uygulamaları ile hileyi ortaya çıkartmak pek kolay değildir. Şirketlerde iç kontrol sistemi bulunsa da bazen istenilen randımanda çalışmayabilmektedir. Yapılan çalışmada teoriyi destekler şekilde bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber iç denetim alanında çalışan personelin A'dan Z'ye yani uygunluk denetimi (faaliyet denetimi), finansal denetim ve özel denetim yapabilmesi için daha fazla deneyime ve tecrübeye ihtiyacı vardır.

İç denetçi tüm üretim safhasından yani sütün nasıl peynir veya yoğurt olarak yapılmasından emin olarak detaylı bir faaliyet denetimi yapabilmeli, denetim komitesinin belirlemiş olduğu cezalandırma sistemine haiz olarak yeterli seviyede bir uygunluk denetimi

yapabilmeli ve son olarak da finans/muhasebe alanında da yapacağı süreç iyileştirmeleri ve prosedürlerde yapılan güncellemeler ile şirket kaynaklarının daha verimli kullanılmasına ve tüm sistemin daha makul güvencede işlemesini sağlayacak yetkinlikte denetim yapabilecek yetkinliğe sahip olmalıdır.

Hile denetimi haricinde genel yönetim giderlerinde yapılan inceleme sonucunda ortaya çıkan bulgular sonucunda bütçe komisyonu başkanının görevine yönetim kurulu tarafından son verilmesi önerilmekte ve bütçe süreçlerinde ivedi olarak iyileştirme yapılması önerilmektedir.

Şirketin halihazırda uygulamakta olduğu tüm politika ve prosedürlerini dışarıdan alacağı danışmanlık hizmeti ile yeniden gözden geçirmeli; özellikle yetkilerin belirlenmesi, sistemsal açıklar vb. konularda güncellemeler yapılarak risk teşkil eden önemli unsurlar bu hizmet ile politika ve prosedürlerde yapılacak geliştirmeler ile süreç iyileştirmesi yapılması önerilmektedir.

SONUÇ

Günümüzdeki, değişen piyasa koşulları ve sistemlerde meydana gelen değişimlerle birlikte özellikle rekabet tanımı ve kavramlarının değişmesi, süreçlerde yaşanan iyileşme ve bazı temel spesifik sorunları da beraberinde getirmiştir. Yeni süreçlerin ortaya çıkması işletme alanında, maliye alanında ve politik alanda bu süreçlerin uygulanmasıyla birlikte risklerde ortaya çıkmış ve tanımlamalarında değişimler meydana gelmiştir.

Özellikle risklerin işletmelerin denetimini artırması ve hile yönetiminin ayrıca ele alınması kavramı da birimlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini yeniden vurgulayarak, koordineli bir denetim aşaması gerçekleştirmeyi kendilerine hedef haline getirmişlerdir. Ortaya atılan gelişmelerin büyüklüğüne bağlı çıkan sorunlarında büyük olması bu denetim aşamasının da gelişmesine ön ayak olmuştur. Denetimin daha profesyonel anlamda yapılması ve ulusal standartların yanında uluslararası standartlarında ele alınması rekabet edilebilirlik ve şirket politikası kapsamı için gerekli bir mevzuat olarak ele alınmıştır.

Gerek motivasyon eksikliği, gerek yönetim aşamasında yaşanan aksaklıklar, politik sıkıntılar, çevresel faktörler ve benzeri birçok alandaki etkilere bağlı kalınarak ortaya çıkan bu hile unsurları, özellikle işletmelerde mali alanda meydana gelmiştir. Mali alanda meydana gelen bu hile olayları da iç denetim standartları kapsamında değerlendirme altına alınarak incelenmiştir.

Özellikle iç denetim ve mevzuat standartları ile ilgili ayrı bir birim kurularak, ilgili birimler sadece bu görev ve sorumluluklarla yetkilendirilmiş ve sınıflandırılmışlardır. Çalışmada genel olarak muhasebe denetimi ve standartları üzerinde durulsa da iç denetim ve iç denetime bağlı yapılan hile denetimi uygulaması bağımsız denetimin önemini vurgulamakta ve denetim süreci için bir engelin olmamasının denetim standartları ve hilenin oluşmaması için en önemli unsur olduğu sonucunu vermektedir. Bu çıkarım sadece ulusal değil uluslararası ölçütlerde de aynı şekilde değerlendirilmiş ve literatüre dâhil edilmiştir.

İşletmelerin yapısal büyüklüklerine bakılmaksızın her türlü yapıda karşımıza çıkabilecek olan hilelerin, büyük işletmelerde iç kontrol sistemi ile engellenmeye çalışılmasına karşın küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde ise hilenin bulunmasında bazen mali işler departmanı bazende direkt işletme sahibi aktif rol oynamaktadır.

Küçük ve orta ölçekli şirketlerde iç denetim yapısını kurmak yüksek maliyet ve sürekli genel yönetim giderlerinde önemli bir yer tutması hasebi ile iç denetim sistemi çoğu işletmede kurulamamaktadır. Bunun yerine dıştan kaynak alımı yapılarak, profesyonel denetim uzmanlarının bu ölçeklerde olan şirketlerde belirli periyotlarla iç denetim faaliyetlerini yerine getirerek şirketin yüksek etkili ve kontrol edilemeyen risklerden korunması sağlanmalıdır.

İşletmelerde iç kontrol sisteminin var olması, sistemin hileden arındırılmış bir şekilde etkin olarak çalıştığını göstermediği gibi tek başına iç kontrol sistemi hileyi kusursuz olarak engelleyememektedir. Tüm önlemler alınsa dahi hile riskinin sıfırlanamayacağı bilinmektedir. Hileyi bulabilmek herhangi bir standart uygulama ile mümkün olmadığından; hilenin, hile raporlarıyla, ihbarla, ortaya çıkarılması iç denetim sürecinde etkin bir metot olacaktır.

Hile denetimi yapan iç denetçinin, hile denetimi yaparken; perdenin arkasına bakabilme kabiliyetini geliştirmesi, açıkları görebilmesi, diğer çalışanlardan daha farklı düşünebilme kabiliyetini geliştirerek çalışmış olduğu firmanın sektörüne özgü bilgilere haiz olması gerekmektedir. İç denetçi, görevini icra ederken yönetim kuruluna raporlama yaptığının bilincinde olarak, hiyerarşik düzende zaman zaman üst yönetim ile (genel müdür, direktörler gibi) fikir uyuşmazlıklarına yol açacak şekilde menfaat çatışması yaşadığında bağımsız davranabilmeli, mesleğinin getirdiği sorumluluklara uygun şekilde doğru ve dürüst olarak hazırlamış olduğu raporları yönetim kuruluna sunabilmelidir.

İç denetçilerin yapmış oldukları hile denetimleri sonucunda, şirketlerin sadece mavi yakalı değil, aynı zamanda beyaz yakalı dediğimiz çalışanların işlerini yaparken denetleneceğini, hesap sorulacağını bilerek ve düşünerek çalışmalarını hesap verilebilir şekilde şirket menfaatlerine uygun olarak yapması gerektiği bilinci oluşmaktadır.

Sistemsel hataların Şirketlerin devamlılığı için önemli riskler oluşturması sebebi ile özellikle belirli bir ciro ve büyüklüğe sahip şirketlerin IT departmanlarının sürekli denetim çalışmaları çerçevesinde denetim çalışmaları gerçekleştirerek gerek yazılımsal gerekse de

donanımsal eksiklikler ortaya konularak, üst yönetime raporlamaları işletmelerin önemli risklere karşı korunması için büyük önem arz etmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde büyük önem arz eden Kişisel Verileri Korunması Kanunu gereği kurumların iç denetim uygulamalarında hukuk, uyum ve regülasyon departmanlarında kurulmuş olan iç denetim fonksiyonu ülkemizde de yeni başlayan Kişisel Verilerin Korunması Kanunu uyum programı çerçevesinde işletmelere önemli maddi ve manevi cezai yaptırımlarının olması sebebi ile gerekli iç denetim fonksiyonlarının ve altyapısının kurulması ve sonrasında belirli periyotlarla ilgili kanuna uyumlu bir yapıya sahip olup olmadığının denetlenmesi gerekmektedir.

Son olarak da günümüz dünyasında sürekli değişen teknoloji ve sistemsel gelişmeler ve değişimler neticesinde denetim işleri giderek daha zor, daha maliyetli, çok yönlü, meraklı ve yeniliklere açık ve daha kalifiye çalışanların istihdam edilmesini zorunlu hale gelmiştir. Bu sebeple artık sadece uygunluk denetçisi veya hile denetçisi olmak yerine her ikisini de iyi bilen bunun yanında faaliyet ve mali tablo denetimi de yapabilen, sistemleri etkin bir şekilde kullanarak açıkları ve riskleri ortaya çıkarabilen personel profillerinin yetiştirilmesi hem mesleğin gelişimi hem de şirketlerin risklere karşı daha etkin korunması için önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

- Adiloğlu, Burcu. **İç Denetim Süreci Kontrol Prosedürleri**. 1. Basım. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2011.
- Arkun, Osman Fikret. **İşletmelerde Muhasebe Denetimi**. 2. Basım. İstanbul: Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 1980.
- Bayraklı, Hüseyin, Mehmet Erkan ve Cemal Elitaş. **Muhasebe Hata ve Hileleri**. 1. Basım. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2012.
- Bozkurt, Nejat. **İşletmelerin Kara Deliği Hile-Çalışan Hileleri**. 3. Basım. İstanbul: Alfa Basım, 2016.
- Çelik, Aytekin. **Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu**. 1. Basım. Ankara: Seçkin Yayınları, 2005.
- Çetinoğlu, Tansel ve Niyazi Kurnaz. **İç Denetimde Güncel Yaklaşımlar**. Ankara: Umuttepe Yayıncılık, 2010.
- Çıtak, Nermin. **Hileli Finansal Raporlama'da Yaratıcı Muhasebe**. 1. Basım. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009.
- Durmuş, Cem Niyazi ve Oktay Taş. **Denetim**. 1. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.
- Erdoğan, Melih. **Denetim/Kavramsal Ve Teknolojik Yapı**. 3. Basım. Ankara: Maliye Ve Hukuk Yayınları, 2006.
- Güçlü, Faruk. **Muhasebe Denetimi**. 1. Basım. Ankara: Detay Yayıncılık, 2005.
- Güredin, Ersin. **Denetim Ve Güvence Hizmetleri**. 11. Basım. İstanbul: Arıkan Basım Yayın ve Dağıtım, 2007.
- Kaval, Hasan. **Muhasebe Denetimi**. 2. Basım. Ankara: Gazi Kitapevi, 2003.
- Koçel, Tamer. **İşletme Yöneticiliği**. 12. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2010.
- Miller, Steven J. **Theory and Applications of Benford's Law**. New Jersey: Princeton University Press, 2010.
- Pehlivanlı, Davut. **Hile Denetimi Metodolojisi ve Raporlama**. 1. Basım. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2011.
- Yurtsever, Gürdoğan. **Bankacılığımızda İç Kontrol**. 1. Basım. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 2008.

B. Dergiler

- Açık, Serap. “Muhasebe Hata Ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt.16, Sayı.3, 2012, ss.256-369.
- Akkaş, Murat. “Denetimde Benford Kanunu’nun Uygulanması”. **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt.9, Sayı.21, 2007, ss.190-216.
- Atmaca, Metin. “Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi”. **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt.7, Sayı.1, 2012, ss.190-219.
- Bozkurt, Nejat. “Muhasebe Ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan-Adli Muhasebecilik”. **Yaklaşım Dergisi**. Sayı.94, 2010, ss.78-93.
- Boztepe, Engin. “Benford Kanunu ve Muhasebe Denetiminde Kullanılabilirliği”. **Lefke Avrupa Ülkesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.4, Sayı.1, 2013, ss.73-83.
- Çalış, Yıldırım Ercan. “Bağımsız Denetim Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri”. **Denetişim**. Sayı.8, 2011, ss.32.
- Çatıkbaş, Özgür ve Yıldırım Ercan Çalış. “Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. Sayı.45, 2010, ss.140-160.
- Çinko, Murat. “BIST-100 Getirileri Dağılımının Benford Kanunu ile Testi”. **Journal Of Economics, Finance And Accounting-(JEFA)**. Cilt.1, Sayı.3, 2014, ss.184-191.
- Çubukçu, Sezen. “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli’nin İlk İki Basamak Yaklaşımı ile Kullanılması”. **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**. Cilt.11, Sayı.3, 2009, ss.110-149.
- Demir, Şeref. “Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunlara Dair Yaptırımların Yasal Mevzuat Kapsamında Değerlendirilmesi”. **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**. Sayı.1, 2014, ss.165-179.
- Emir, Murat. “Hile Denetimi”. **Mali Çözüm Dergisi**. Sayı.86, 2008, ss.100-124.
- Emir, Murat. “Hile Riskinin Denetim ile İlişkisi”. **Mali Çözüm Dergisi**. Sayı.88, 2008, ss.87-96.
- Erol, Mikail ve Muhsin Aslan. “Uluslararası Muhasebe ve Denetim Standartlarının Gelişmesi”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**. Sayı.12, 2017, s.74-75.
- Gagliardi, Chris. “The Reality of Fraud Risk”. **The Cpa Journal**. Cilt.84, Sayı.4, 2014, ss.11-19.

- Gayer, Dominique. “Detecting Fraud in Financial Date Sets”. **Journal Of Business And Economic Research**. Cilt.8, Sayı.7, Temmuz 2010, ss.75-84.
- Kandemir, Canol ve Şenol Kandemir. “Muhasebe Hilelerini Önlemede Çözüm Yolu Olarak Kullanılacak Stratejilerin Bileşenleri”, **Mali Çözüm Dergisi**. Sayı.111, 2012, ss.14-49.
- Mengi, Banu. “Satıcı Hileleri”. **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**. Yıl.13, Sayı.39, Mart 2013, ss.125-140.
- Türkyener, Can Mustafa. “Benford Yasası ve Mali Denetimde Kullanımı”. **Sayıştay Dergisi**. Sayı.64, Mart 2007, ss.111-122.
- Uyar, Süleyman. “Denetim Komitesi Oluşumunu Etkileyen Düzenlemelerin Değerlendirilmesi”. **Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi**. Nisan 2004, ss.12-17.
- Uzuner, Mustafa Talha. “Benford Yasasının Borsa İstanbul’da İşlem Gören Bankaların Konsolide Bilançolarına Uygulanması”. **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**. Cilt.5, Sayı.10, 2014, ss.73-97.
- Wilks, Jeffrey ve Mark F. Zimbelman. “Decomposition of Fraud Risk Assessments And Auditors' Sensitivity To Fraud Cues”, **Contemporary Accounting Research**. Cilt.21, Sayı.3, Ocak 2004, ss.719-745.

C. Tezler

- Akdemir, Çağla. “İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2010.
- Balcı, Ahmet. “Finansal Raporların Bağımsız Denetiminde Hile ve Usulsüzlüklerin Tespit Edilmesi: SAS 99 Kapsamında İncelenmesi ve SPK Düzenlemesi İle Karşılaştırılması”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi SBE, 2008.
- Biçer, Ali Altuğ. “İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü ve Bir Uygulama”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2006.
- Jafarova, Sevinj. “İşletmelerde Hile Yapmanın Nedenleri ve Sosyal Psikoloji Açısından Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2009.
- Kayıkçıoğlu, Salih. “Şirketlerin İç Denetim Birimlerinde Hile Denetimi ve Bir Uygulama”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Işık Üniversitesi SBE, 2017.
- Rasgen, Mithat. “Hile Denetiminde Benford Yasası’nın Kullanılmasına İlişkin Bir Uygulama”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2016.

D. İnternet Kaynakları

- Türkiye İç Denetim Enstitüsü. “IIA Uluslararası İç Denetim Standartları”, 2013, ss.22. <https://tide.org.tr/uploads/news/IcDenetimStandartlari2011vs2013.pdf> (22 Aralık 2018).
- Uzun, Ali Kamil. “İç Denetim Nedir”, *Deloitte*, ss.1-4. <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/%C4%B0%C3%A7%20Denetim/%C4%B0%C3%A7%20Denetim%20Nedir-Makale.pdf> (22 Aralık 2018).

E. Diğer Dokümanlar

- İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, 2006. ss.4917-4931.

EKLER

EK-1: Şirket Organizasyon Şeması

